

Bilecik bölgesi

Kasımlar köyü

I

Tetkike Hazırlık

Yazan: Nedim Göknil (1)

Doğuda Tömbeki ve Dumanlı Kaya, batıda Asar doğruğu, kuzeyde çay ve göl dağı, güneyde Dazgıran doğruğu, Herik kayası ile çevrili ve Dumanlı kaya ile Dazgıran doğruğu arasındaki bel akımında bahçeler içinde Kasımlar muhiti'nin en sevimli köyüdür.

Deniz seviyesinden bir hayli yüksektir. Fakat henüz irtifaı tayin edilmemiştir. Çakıllı tarlaların ortasında ve birçok istikametlerde etrafları çalılarla çevrili yollar uzanır. Toprağın rengi esmer ve çakıllıdır. Yamaçlarda renk kırmızılaşır. Dereciklerin civarında çakıllar incelenerek çığıl haline inkılâp ederler; toprak küçük, pembe, yontulmuş sevimli taşlarla müzeyyendir.

Kazaya olan mesafesi on beş, Bilecik'e otuz kilometredir. Bu köy bir çok vadilerin birleşim noktasıdır. Etraftaki dağlar kayalık ve ormanlıktır. Doğuda Hasan deresi, batıda Asar kayası, kuzeyde Çay ve Göl dağı etekleri, güneyde Fettahın armudu, bize diğer köylerle olan hududu verir. Batıdan doğuya kadar hudutlar arası mesafe dört kilometre, kuzeyden güneye on kilometredir. Doğuda Karacalar, batıda Şahinler, kuzeyde İncirli, güney batıda Tuzaklı köyleri komşu köylerdir. Gölpazarına giden yol müstesna bütün yollar adı, kara ve keçi yollarıdır. Ekserisi araba seferlerine müsaittir. Gölpazarına giden yol yazın otomobil sürümüne bile elverişlidir. Yarısı şosedir ve silindirlenmiştir.

Bahçeler köyün içinde ve evlere bitişiktir. (Krokiye bakınız) Bahçelerin ve evlerin etrafında devamlı bir tarlalar çemberi başlar. Kuzeyde çay kenarı bağlık ve bostanlıktır. Doğuda da bağ yetiştirilmektedir. Çayır yoktur. Bu yüzden güney yaylaları otlak olarak kullanılır. Çay kenarında ikisi Kasımlara, biri İncirliye ait üç tane su değirmeni vardır. Birincisi bir, diğerleri iki taşla işle-

(1) Sosyoloji talebesinden Nedim Göknil'le birlikte 1942 yazında garbi Anadolu köylerinde ilk monografi seyahatine çıktık. Nedim Göknil'in bu seyahattaki notlarından bir kısmını neşrediyoruz.

mektedirler. Bir de yıkılmış ve kullanılmıyan harap bir değirmen enkazı mevcuttur. Bu sonuncusu İstiklâl harbine kadar işlemiş bilâhara bakımsızlıktan harap olmuştur.

Köyün umumî görünüşü :

Cami civarında binalar toplu, muhite doğru dağıktır. Binaların zemin katları hatıl, üst katları kerpiç dolma ve üstleri kirremttir. Pencereleri çoktur. Sokaklar kaldırımsız ve intizmsızdır. Bir çoğunun içinden iyice eşilmemiş yolaklar geçer. Zaman zaman yolaklar sularını taşıyarak sokağı çekilmez bir bataklıkla dolu ile doldurur ve üzerinde binlerce arı su almak için vızıl daşır dururlar. Cami meydanı cuma günleri cuma namazına girecekler ve civar köylerden gelen misafirlerle doludur. Şahinlere giden yolun çıkım noktasındaki d.bekli, çeşmeli harman yeri meydanı bayram ve düğün meydanıdır.

Köyün karakteri.

Kendi kendine yeten bir ziraat köyüdür. Arpa, buğday, çavdar, haşhaş, yulaf, susam, pamuk, zeyrek, mürdük, nohut, mercimek, mısır, az miktarda pancar, ay çiçeği ve bostan ekilir. Buğday, arpa ve neveleri hâkim ziraat maddeleridir. Bağçecilik mahsulü olarak meydana getirilen kozacılık faaliyeti ikinci derecede ve yardımcı mahiyettedir. Armut, erik, zerdali, elma, çardak asmaları, kavaklar ve cevizler tarla ve bahçeleri doldurur. Doğu tarlalarında dağ kirazları vardır. Fakat bütün bu saydıklarımızdan ceviz ve armut müstesna - hiç biri dışarıya satılmaz. Sanayi maddelerinden pamuk, mahallî ihtiyacı karşılayacak nisbette ekilir. Her evde tezgâh vardır. Dışardan yalnız elbise, şapka, kundura gaz, şeker, tuz, iğne, ip yumağı, makara, çakı, bıçak vesaire gibi şeyler alınır. Bunların da çoğu Bilecik ve Gölpazarından temin edilir.

Köyün kuruluşundaki âmiller.

Bu başlık altında söyleyebileceğimiz şeyler umumî tahminleri aşamaz ve pek mahduttur. Zira bizi bu mevzuda kat'i şeyler söylemeğe sevk edebilecek yardımcı vesikalara malik değiliz. Fakat tahminî olarak içme sularının bol ve iklimin müsait, arazinin verimli oluşu en aslı âmillerdir, denilebilir. Köy kuruldu kurulalı yerini değiştirmemiş, sadece genişlemiştir. Tarihî malûmat mevcut değildir. Çok eski bir maziye istinat etmesi dolayısıyla de ihtiyarlardan elde edilecek mahdud malûmata istinat edilemez.

II

Köyde İş

Ziraî hayat:

Ziraî çalışmanın hudutları köyün sınırlarını aşmaktadır. Civar köylerle tarla karışıklığı vardır. Toprağın insanlar arasındaki bölünüşü nisbî olarak büyük, orta ve küçük toprak mülkü diyebileceğimiz teşkiller olarak şöylece sıralanmaktadır.

Küçük mülk sahası: 1 dönüm.

Orta mülk sahası : 4 dönüm.

Büyük mülk sahası: 18 dönüm.

Herkes kendi mülkünü kendisi işler. Toprağa bağlılık esastır. Bir iki aile tarlalarını ortağa vermektedir. Bunlar da ya tembel, yahut bazı imkânlardan mahrum kimselerdir.

Elli senedenberi toprak taksiminde çok geniş tahavvüller olmuş ve bir müsavatsızlık meydana gelmiştir. Toprak verimli fakat kifayetsizdir. Nüfusun artması bu kifayetsizliği gittikçe hisedilir bir şekle koyacaktır. Toprak bir bütün halinde değil, dağınıktır. Bazıları civar köylere bitişik, hattâ onların hudutları içine girmiştir. Herkesin tarlası vardır. Hâkim işletme buğdaycılık ve etrafında toplanmıştır.

Toprağın dörtte üçü ekilir. Çayır yoktur. Fundalık dağlar ve bol otlulu yayla tabii otlaklar. Çamliklar parça parça ve kesif olmayarak bütün dağları kaplar. Güneyde büyük bir meşelik odun ihtiyacını bol bol karşılar. Arazinin geriye kalan dörtte bir parçası bağ ve bahçedir.

Fakat bu nizam son elli yıl içinde bir çok tahavvüller geçirmiştir. Vaktiyle dut bahçeleri bu nisbeti kendi lehlerine olarak değiştiriyorlardı. Hububat ekimi o zamanlar ikinci plânda idi. Kozaya para ediyor, ve bütün ihtiyaçları temine kâfi geliyordu. Seferberlikten itibaren bahçecilik zayıfladı. İstiklâl harbinin öldürücü tesirleriyle en aza düştü. Bilecik'teki kırk iki ipek sağma fabrikası Yunanlılar tarafından yakılmıştır. Artık ipekçilik Bursaya intikal etti ve Bursa bu maddenin alım satım, istihsal ve imalinde hakim mevki almış bulunmaktadır. Bugün Bilecikte

tek bir fabrika bile yoktur. Bu hal bizim için burada miyar olabilir.

Son yıllar içinde kozacılık bir hayli terakkî ve revaç halindedir. İnkıraz devrinde yıkılan dütlükler yeniden ihya edilmekte ve yeni yeni fidanlar yetiştirilmektedir. İçinde bulunduğumuz harp vaziyeti istihlâke yerli membarın mahsulünü arzeden ötedenberi istihsal ne alışkın olduğumuz bu madde etrafındaki çalışma da yeni bir hız ve kıymet kazanmıştır.

Burada koza alımı Bilecik, Söğüt, Gölpazarı kooperatifleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Bununla beraber serbest koza toplayanlar da ender değildir. Son on yıl içinde koza fiatlarında 160 dan 250 ye kadar giden bir yükselme mevcuttur, 942 senesinde 72 paket böcek beslenmiştir. Beher paket ell kilo koza yapmaktadır. O halde 942 senesi koza istihsalı 3600 kilodur. En az böcek beslendiği yıllarda bu rakkam on pakete düşmüştür. Seferberlikten önceki yıllarda hususî böcekhaneler vardı. Ve istihsal bugünkünden çok daha fazla idi.

Bugün için istismarın en mebzul sahası hububattır. Ve birçok aileler ihtiyaçlarını aşan istihsal faaliyet ve imkânlarına maliktirler. Modern ziraat usulleri henüz köye yabancıdır. Maa-mafih bunda da arazinin jeolojik durumunu göz önünde bulundurmak lâzımdır. Zira pek az tarla ancak pulluğa müsaittir, nerde kaldı ki, motör ve makine kullanılabilsin. Esasen böyle bir şeye de fakrî zaruret müsaade etmez. Ve bu köy için bu şekilde bir tekâmül vetiresi bahis mevzuu bile değildir. Birçok kimseler için kara sapanın küçük demirini tamir ettirmek dahi düşündürücü bir yük teşkil etmektedir.

Ahırlardan çıkarılan ve davarların avlularda bıraktığı gübreler arabalarla tarlalara çekilir. Yazın davarlar tarlaların üstünde konaklarlar ki bu da bir nevi gübreleme usulüdür.

Pamuk, haşhaş, susam, keten tohumu gibi maddeler ihtiyaç nisbetinde ekilir ve ihraç edilmez. Az miktarda ceviz satılır. Üzüm de ihtiyacı karşılayacak kadardır. Hattâ Tuzaklıdan buralara üzümle buğday takasına çıkanlar bile olur. Yalnız armut ihraç maddelerinden biridir. Erikler kurutulur.

Pulluk, başlangıçta da söylediğimiz gibi pek azdır. Tarlalar, sivri uçlu demir veya kabak demirli sapanlarla sürülür. Gerek çift, gerekse harmanda yalnız öküzlerle iş görülür. Harmanlarda çakmak taş döğenler kullanılır. Tohum ayırma makineleri

yoktur. Buğdayları el kalburlar ile temizlenir. Bu suretle burada herkes ekmeğini kendi el emeğiyle meydana getirir.

Evlerin altları samanlık ve ahır olarak kullanılır. (Tipik evin resmi alınmıştır.) İkinci kat oturmağa mahsustur. Üç katlı bina yoktur. Ambar büyük kalaslarla çatılarak evlerin üst kattan zemine kadar uzanır, ve avlu evin ağılıdır.

Ziraat sistemi mütenaviptir. Bir sene buğday ekilen tarlaya ertesi sene bir başka mahsul ekilir. Mütenavip sistemin ikinci bir veçhesi de nadas şeklinde ortaya çıkar.

Eylül: buğday, haşhaş, arpa, yulaf, kaplıca, çavdar gibi maddelerin ekim ayıdır. Bu faaliyet nisan sonuna kadar devam eder.

Martta: mısır, nohut, mercimek, patates, fasulya, bamya gibi şeyler ekilir. Ve bu da haziran başlarına kadar devam eder. Marttan nisan nihayetine kadar bağ, bahçe ve dut dikilir.

Haziranın ortalarında arpalar, temmuzda buğdaylar biçilmeğe başlar, ve bu temmuzun nihayetine kadar devam eder. Umumiyet itibariyle harman ağustosun ortalarında biter. Harmandan kalkınca biçilmiş tarlalar bir defa sürülür; bu suretle ekinlerin biçilemeyen bakiye ve kökleri (amız) toprakla halledilir, katıştırılır. Bu da bir nevi gübrelemedir. Esasen gübreleme devresi de bu aylara tesadüf eder. Ekim için tarlalar bir, iki, hattâ üç defa nadasına sürülür. Nisan mayıs ayları nadas aylarıdır. Nadas, baharda meydana gelecek otların intaşına mani olmak, hali hazırda çimlenmiş olanlarını da bir taraf etmek ve tarlayı kuvvetten düşürmemek gayesiyle yapılır.

Çalışma tarzı:

Burada herkes kendi işini kendisi görür. Gündelikçi kullanılmaz. Aileler birbirlerine biçim aylarında karşılıklı yardımlarda bulunurlar. Akralar aileler umumiyetle birbirlerini korurlar. Yol, çeşme, mektep gibi umumî şeyler imece yoluyla yapılır veya tamir edilir.

Tarlalar muntazaman gübrenir. Ve dönüm başına on araba gübre atılır. Yılda takriben 600 kile buğday (1) 250 kile arpa, 100 kile ıza, 50 kile çavdar, 20 kile haşhaş, 20 kile susam ve ihtiyacı karşılayacak miktarda kavun karpuz ekilir. Dönüm başına ekilen buğdayın miktarı 12 kilodur. Son yıllar içinde buğday fiyatlarında tedricî bir artma vukua gelmiştir. Bugün için bir kile

buğday (30 kilo) altı liradır. Bundan evvelki yıllarda buğday fiyatları acınacak derecede düşmüş ve 35 kuruşa kadar inmiştir. Öyle ki bu yıllar içinde köylü tahsildara vergisini verememiş ve hapsedilenler olmuştur. Bu hal 930 dan 934 yılı başlarına kadar sürer.

1938 de yapılan arazi tahriri köylünün yüzünü güldürmüştür. Bu tarihten evvel bu köyün verdiği bir yıllık arazi vergisi 1750 lirayı buluyordu. Bugün için bu rakkam 863 linaya düşmüştür. Artık eskisi gibi boş araziden vergi alınmamaktadır.

Çalışma tarzının umumî karakterlerini göstermeğe çalıştık. Burada da toprağın verimi ve istihsal vasıtalarının bir kaçından daha bahsedeceğiz. Bidayette de söylediğimiz gibi modern âlet bu köye yabancıdır ve yabancı olarak kalacaktır. Zira buna toprak ve refah müsait değildir. Tarlalar tırpan veya oraklarla biçilir. Demetler harman yerlerine ekserisi iki tekerlekli olan arabalarla çekilir. Yaba, tırmık, kalbur, düğen, diğren harmanın belli başlı âletleridir.

Toprak bire yedi verir. Fakat bu nispet yağmura ve bereket yıllarına göre değişir. Bazan toprak verimini bire karşı ona kadar yükseltir.

Tarlalarda bütün aile müştereken çalışır. Çalışmada kadın ve erkek birbirinin yardımcısıdır. Ayrılık gözetilmez. Burada kadın daima bir iş unsuru olarak nazarı itibara alınmıştır. Refahın çok düşük seviyede olması bu zihniyeti meydana getiren tabii âmillerin en başında gelir. Oturup süslenen, müşterek faaliyetten gayri şeylerle meşgul olan kadın tipine rastlanmaz.

Mevsime göre değişen iş adamları yoktur. Her mevsimin icap ettiği işi yapmak en umumî faaliyettir. Burada değirmenciler ve çobanlar sabit iş adamlarıdır. Askere gidenlerin yerlerini babalar, dedeler ve akrabalar doldurur. Kimsesi olmayanların tarlaları imece yoluyla ekilir. Gündelikçi nadiren kullanılır.

Başlıca vergiler:

Yol vergisi,

Arazi vergisi,

Hayvan sayımı.

Bu üçü müşterektir.

Kazanç vergisi: Bu vergi yalnız değirmenciler ve demirciler gibi sanat erbabına aittir.

Köy bütçesi: Muhtarlık tarafından ihdas edilen vergidir.

Vergi mükellefleri arasında farklar vardır. En fazla vergi veren takriben 18 lira en az iki liradır. Tabî davarcıları bu mukayeseye ithal etmiyoruz.

Hayvanat:

Atlar, yük ve binek hayvanı olarak kullanılır. At yahut katır gibi hayvanların koşum hayvanı olarak kullanıldığı görülmemiştir. Burada hayvanların cins ve sayısını gösteren küçük bir şema veriyoruz:

Cins	Erkek	Dişi
Koyun	4	115
Kıl keçi	14	195
Sığır	143	85
Eşek	31	28
At	9	5
Katır	1	3

Bu şemaya beş tane dört tekerlekli araba ile yirmi tane iki tekerlekli arabayı ilâve ediyoruz.

Zanaat Hayatı:

Mevcut zanaat, ziraat hayatı emrindedir. Bir kısmı da mahalli ihtiyaçları temine matuftur. Burada da zanaat hayatının bir listesini veriyoruz.

Adet	Zenaatın yeri
1	Demirci
2	Marangoz
2	yağhaneci
3	Berber

Demirci, sapan demiri, balta, araba aksamı gibi ziraat hayatında kullanılan şeylerle uğraşır. Fakat bütün bu zenaatkârlar devamlı bir faaliyet sistemine bağlı değildirlen.

Zanaat âletleri otuz senedenberi tedricî bir tekâmül geçirmiştir. Eskiden yağhaneler ağaç baskılarla işlerken, bugün demir baskılarla çalışmaktadır. Demircilikte ötedenberi tanınmıyan ingiliz anahtarı gibi bazı modern âletler de kullanılmaktadır. Kadınlar köyün terzileridir. Bütün zenaatkârlar köyün yerlisidir, çıkarları yoktur.

Ticaret Hayatı:

Kendi çapında ve sürekli bir faaliyet ve hayat vasıtası ola-

rak ticaret doğmamıştır. Köyün bir bakkalı vardır. Yumurta, koza (zamanında) buğday, arpa, mısır ve para ile alış verişi yapar. Ve sigara, sakız, boya, şeker, yağ, tuz, yemeni gibi ihtiyaç emtiası satar. Buraya arada sırada çerçiler gelir. Bunlar seyyar satıcılarıdır. Bütün bunlara armut zamanı gelen kabzımalları da ilâve edebiliriz.

Aile Hayatı:

Maddî hayat: Bütün aile meşguliyetlerini mevsimlere göre ve tek tipte sıralayabiliriz. Kışın daha ziyade tarhana bulgur, fasulye, nohut, makarna, kuskus, hamur işleri gibi hububat mıştakları yenir.

Yazın bunlara bir kısım sebze ve meyveyi de ilâve etmek lâzımdır. İçki umumiyetle kullanılmaz. Dışardan gıda maddeleri tedariki yok denilecek kadar azdır. Bütçeyi meydana getiren ve tanzim eden buğday ve kozacılıktır. Elbiseler koza ve pamuk paraları ile alınır. Bir kısmı da köy tezgâhlarında dokunan bezlerden yapılır.

İş dışında delikanlılar ve ihtiyarlar kendi aralarında toplanırlar. Cami önü, şadırvan, köy odası müsahebe yerleridir. Gençler erfene (Arifane) ile eğlenceler tertip ederler. Avcılık iş satlarının dışında yegâne eğlence vasıtasıdır. Umumiyetle eğlenceye sarfedilebilecek kadar dolgun aile bütçelerine rastlanmaz.

Fikrî Hayat: Pratiğin emrindedir. Evde ihtiyaç ve işten başka şeyler nadiren konuşulur. Bir çok batıl itikatlar ve lejantlar inanılır mevzular olarak doğmatik bir tarzda kabul edilirler.

Dinî hayat: Kadınlar arasında devamlılığını ve selâbetini muhafaza eder. Umumiyetle erkeklerde dinî hayat şeklinde ve gayri samimidir.

Aile tipi patriyarkaldır. Bidayette babanın otoritesi esastır. Bilâhara bu nizam değişir, anarşi ve terbiyesizliğe doğru gider. Fakat daha sonra olgunlaşan çocuklar yeni yeni pedersahî aileler meydana getirirler ve bu hal Hegel'in tez, sentez ve antitez diyalektiği gibi devam edip gider.

Köy Hayatı:

Demografi: 235 i erkek olmak üzere 475 kişilik bir nüfusa maliktir. Görülüyor ki, erkeklerin adedi cüzi de olsa kadınlara nazaran azdır. Vasatî ölüm yaşı yetmiş ile seksen arasındadır. Sekseni aşmış birçok ihtiyarlara rastlanmaktadır. Ölüm azdır.

Meselâ 1941 senesinde, ölüm görülmemiştir. Fakat aynı senede doğum miktarı on biri bulmuş ve iki evlenme hâdisesi vaki olmuştur. Yakın seneler içinde bir yaşındaki çocuklar arasında ölüm görülmemektedir. Ekseriyetle bu yaşlarda ölüm nadiren vâkidir. On beş yaşına kadar olan çocukların adedi 122 dir. 46 sı erkek, 76 sı kızdır. 60 yaşından itibaren erkek ve kadınların sayısı 41 dir. Bunların da yirmibeş kadın, 16 sı erkektir. Yirmi senedenberi boşanma görülmemiştir. Bir çok geçimsizliklere rağmen aile hayatı devam eder.

Köyü terkedenlere rastlanmaz. Muvakkat memuriyetler için - o da vilâyet hudutlarını aşmamak suretiyle - istasyonlara demiryolu ameleliğine gidenler mevcuttur. Harice çıkanlar toprakla olan temaslarını kesmezler. Bir demiryolu amelelisi, bir sıhhiye memuru, üç eğitmen ve bir beled. ye memuru olarak topyekûn altı kişi köyü terkemiştir. Fakat bütün bunlar muvakkat memuriyetlerdir. İşin en yüksek devirlerinde bile yabancı işlere müracaat edilmemesi yüzünden köyün nüfusu daima sabit bir rakkamı muhafaza eder.

Halkın bir kısmı köy dışında çalışır. Dahilde yirmiye yakın erkek iş ihtiyacı olan kimselere gündelikle çalışır. Kadınlar daha fazla gündeliğe giderler. Köyde muhacir iskân edilmemiştir. 1937 de sekiz kişilik bir Kürt kafilesi her yere olduğu gibi buraya da nefyedilmiştir. Fakat kendilerine hâlâ arazi verilmemiştir. Köy dışına çıkamayan bu zavallıların hali pek fenadır.

Köyün suyu boldur. Sular kollektif bir mesai mahsulü olarak künk veya çam borularla çeşmelere getirilmiştir. Aşağı yukarı her mahallenin çeşmesi vardır. Şahinlere giden yolun çıkım noktasındaki çeşmenin yanında umuma mahsus bir çamaşırılık mevcuttur. Herkes çamaşırını burada yıkar. Sağlık koruma teşkilâtı yoktur. Herkes kendi evinin önünü kendi süpürür. Fakat bu, isteğe tâbi ve intizamsızdır. Evlerin helâları gübrelik üzerinde ve açıktır.

← **İnzibat:** Köyün tarla ve bağlarını bekleyen bir bekçisi ve bir de hükümet korucusu vardır. Ücretleri köylü tarafından verilir. İki saat ötede Gökçeler köyünde jandarma karakolu vardır. Jandarmanın daima müdahaleye mecbur olduğu vaziyetler şahitlerin celbi, vergi vermeme gibi hal ve vaziyetlerdir. Kavgalar ve cinayetler azdır. Umumiyetle ölümle neticelenmeyen kavgalar köy dahilinde yatıştırılır. Karakola şikâyet azdır. Kız kaçırma vaka-

ları yok denilcek kadar azdır. Posta işleri muhtar veya azalar, oda olmazsa köy kerucusu tarafından idare edilir. Hastalar araba ve hayvanlarla nakledilir.

İktisadî Hayat:

Köyün pazarı yoktur. Arada sırada gelen çerçiler mallarını istedikleri yerlere yayarlar. Mahsül mübadelesi ve bazı ihtiyaçların temini kazada (Gölpazarı) kurulan pazardan temin edilir. Umumiyetle kozalar Bilecikte ve Gölpazarında satılır.

Kooperatifi yoktur. Yakın senelere kadar yaygın mesuliyetli (Müselsel kefâlet) Ziraat Bankası yardımı vardı. İktisadî hayat esas karakteriyle durgundur. Kendi yağ ve tuzuyla kavrulmak köyün yegâne karakteristğidir. Refahın tahavvülü buğday ve koza fiatlarının tahavvülü ile nisbetlidir.

İçtimaî Hayat:

Halkın hepsi aynı işi yaptığı için bir farklılaşma şuuru yoktur. Bidayette de gösterdiğimiz gibi askere gidenlerin işlerine akraba ve komşuları yardım ederler. Yangın müştereken söndürülür. Hastalık, hususiyle sarî hastalıklar, nadiren vaki olur. Hastaları ziyaret ihmal edlmez. Köyün umumî buluşma yerleriyle meydanları vardır. Gayet hoş sohbet insanlardır. Kışın az oluşu, camiye girmek, (Cami odaya pek yakındır.) Amme işleri, sohbet ihtiyacı gibi olaylar buluşma vesileleridir. Cuma namazları bütün cami meydanını, odasını ve şadırvanı yerli, yabancı büyük bir kalabalık kitleyle doludur. İşsizler azalmıştır. Kahve ve köy odaları umumiyetle kış mevsiminde kalabalıktır. Çünkü kışın işler yaza nazaran daha azdır. Ve hava soğuktur.

Köyün en nüfuzlu şahsiyeti seksen altı yaşlarını doldurmuş gerek ahlâki, gerekse malûmatı itibarıyla bütün civar köy ve kasabalarınca hürmet kazanmış bir hocadır. Tarih, arapça ve Farsça kültürü kuvvetlidir. İyi bir vâizdir. Kur'ânı ezbere okur, tercüme ve tefsir eder. Bütün köy, cidden tam bir ahlâk ve fazilet nümunesi olan bu hocanın önünde eğilir. Nüfuzu köyün sınırlarını aşmıştır. Cuma namazına vâzını dinlemeye gelmek civar köylerin yegâne dinî zevkleridir. Başka köylere sık sık davet edilir. Hoca-dan sonra en nüfuzlu şahsiyet muhtardır. Bununla beraber köyde siyasî bir anarşi mevcuttur. Para kudretleri ve mal tefevvükiyle nüfuz kazanmış bazı aileler vardır.

Siyasî Hayat:

Siyasî partiler yoktur. Ancak nisbî bir anarşi ve husumet yaraları vardır. Bu da muhtar seçimi, mektep, yol, cami tamiri gibi kollektiviteye taallûk eden işlerde kendini gösterir. Köyde en çok Cümhuriyet, Ulus ve bilhassa Koroğlu ve Karagöz gazeteleri okunur.

Harplerin ortaya koyduğu sıkıntılar, bu mevzua doğru kaçılmaz bir alâka doğurmuştur.

Dinî Hayat:

Dinî alâka gittikçe gevşemektedir. Bununla, beraber birçok batıl itikatlar hâlâ kıymetlerini muhafaza etmektedirler. Okumakla, üfürmekle, muska ile hastaların iyi edilebileceği kanaati mevcuttur. Din mevzuu etrafında çerçevelenmiş bütün lejantlar olduğu gibi kabul edilir. Dinî tarikatlar ve dinî nikâh yoktur.

Buraya kadar sadık bir tasvirini vermeğe çalıştığımız müşahedelerimizi içtimâî anket tetkiklerinde elde ettiğimiz malûmatla genişletmeğe ve tamamlamağa çalışalım. Misal olarak birkaç aileyi alıyoruz. Haydar Can ailesi: Bu zat evli değildir. 38 yaşında dır. Evde bir anası ve bir de ölen karısından yetim kalan sekiz dokuz yaşlarında küçük bir kızı vardır. Ana evde yemek pişirir; tarlada ekin biçer, harman sürer. Kısaca köyde kadınlara düşen her işi yapar. Dokuz yaşındaki kız ninesinin yardımcısıdır.

Refah derecesi, karısı sağ iken oldukça iyi idi. Fakat karısının ölümü istihsal faaliyeti üzerinde mânen ve maddeten ezici bir tesir icra etmiştir. Her şeye rağmen Haydar fakir sayılamaz. Babası fakirdi. Fakat ananın tutumu ve bunun Haydarda devamı ve kısmen de çalışması onu az zamanda köyünün hatırı sıyır çiftçileri sırasına yükseltmiştir. Hâlen çiftçilikle uğraşmaktadır. Babasından ve ananesından ayrı bir fikir yoktur.

Haydarın istihsal faaliyetinden bazı rakkamlar: 1941 yılında 50 kile buğday, 15 kile arpa kaldırmıştır. İstihsalin yardımcı maddelerini burada zikretmiyoruz. Zira onlar ihtiyaç nisbetindedirler.

Halil Yılmaz: Bekârdır, otuz üç yaşındadır. Yalnızdır. Ve diğer kardeşleriyle mal taksimi yaparak ayrılmıştır. Babaları ölü Hacî Alidir. Ağabeyi kazada belediye zabıta memurudur. Halil

de babası gibi çiftçidir. Askerliği, esasen yalnız olan zâtı bir hayli sarsmıştır. Babaları köyün en zengin ağası idi. Bilâhara gitkiçe işleri bozulmuş ve nihayet batmıştır. Batışına sebep olarak fazla evlenmiş olmasını gösterilebilir. Bu hal çocuklarının yetişmeleri üzerinde de tesirlerini gösterdi. Vaktiyle hizmetkâr kullanan ve mültezimlik yapan bu adamın çocukları çalışmaya alıştırmamışlardı. Tabiatıyla bu uzun müddet böyle devam edip gidecektir. Hâlen Halil Yılmaz kendine ait olan toprağı ortağına vermektedir ve istihsali pek azdır.

Vasatî aile tipine misal olarak Alibey'i alıyoruz. Bununla burada bazı noktaları işaretlemeğe çalışacağız. "Ailem bir ana, bir zevce, iki erkek kardeş, bir de ben olmak üzere beş nüfustur. Müştereken çalışırız. Buna rağmen bütün bu çalışmalar ihtiyacımızın dörtte üçünü temin edebilir. Harice buğday satamam, zira kendime yetmez. Bu bakımdan ev bütçesini tanzim edebilmek, varidatla masrafı aynı seviyede tutabilmek için başka bir köyde eğitimlik yapmaya mecbur olurum. Varidatım az, masrafım fazladır. Kendi diliyle vasatî tipe misal olarak Alibey ailesini aldık. Burada vasatî tip denilince bütün ihtiyaçlarını ziraatla temin edebilen aile tipi anlaşılmalıdır. Bütün ihtiyaçlarını yalnız ve yalnız ziraatla temin eden aile pek azdır.

Köyün en zengin ailesi Gogoma Emin ailesidir. Senede en fazla iki yüze yakın arpa ve buğday isthsal eder. Seksenle yüz arasında bir muvazene bulmağa çalışan davarı vardır. Hayvanların % 10 u koyundur. Diğerleri tamamen keçidir. Varidatı masrafından fazladır. Buğday, süt, peynir, oğlak, keçi kılı, yün satar. Buğday ve arpa satışı nisbeten azdır. Ve köyün hudutlarını aşmaz. Bazı seneler davarına çoban tutar, bazı yıllarda dölü yarıya verir.

Köyün zengin aileleri altıyı geçmez. Diğerleri umumiyetle vasatî tipe dahildirler. Bunları muhtelif misallerle göstermek mümkündür. Fakat biz burada başka bir tarafa dönelim. Acaba köyün kültür seviyesi nasıldır? Diğer köylere nazaran göze görünür bir üstünlüğü var mıdır? Devletin tesirleri ne dereceye kaddır?

Kültür Hayatı:

Erkeklerinin yarısı - şöyle böyle - okuma yazma bilirler. Vaktiyle köy okulu beş sınıflı idi. Bu devrelerin okurları şimdi otuz yaşlarındadır. Bilâhara uzun seneler köy okulu üç sınıflı bir kadro ile çalışmıştır. 1941 yılından itibaren beş sınıflı tedrisat

tekrar faaliyete geçmiştir. Mektebin kız ve erkek talebe mevcudu yetmişle seksen arasındadır. Çocukların çoğu kısmı küçük sınıflardandır.

Bu köy elli yıl önce kültür bakımından civar köylerin hepsine üstün bir durumda idi. Küçük çapta bir medrese daimî bir faaliyet halinde bulunuyor, ve civar köylerden bu medreseye talebe devam ediyordu. Sonradan bu hal gittikçe zayıfladı ve nihayet tamamen kayboldu. Bugün için bu üstünlük Tuzaklıya geçmiş bulunmaktadır. Orta okula devam eden dört talebesi vardır. İki talebe de gedikli erbaş okulunda tahsildedir. Okumaya karşı kuvvetli bir alâka vardır. Fakat bu alâka daha ziyade maddî ihtiyaçlardan ileri gelmektedir. Hükûmet memuriyeti rahat telâkki edilmektedir.

Siyasî münakaşalar ve dünya ahvali üzerinde yürütülen mütalâalar seferberlik neslinin kendi çapında yegâne entellektüel eğlencesidir. Harpten pek çok zarar gören, bir çok esir ve şehit vermiş olan bu köyde harp hatıraları ve bu hatıraların anlatılışındaki atesleme göze çarpar. Dünya hâdiselerini tertip ve tanzim, şu veya bu devletin galip veya mağlûp olacağı problemi üzerinde yapılan münakaşalar hep bu hatıralar zinciri etrafında toplanmıştır. Seferberlik nesli bu şekil bir münakaşanın köyde yegâne salâhiyetli ağzıdır. Babasından bu alâkayı görerek yetişen köy delikanlısı önce bu çeşit münakaşalara karşı alâkasızdır. Fakat otuzuna yaklaşmış köyün ağır başlı sohbet muhitine girer girmez kendini bu çeşit münakaşa ve görüşler arasında bulur.

Devletin tesirleri bilhassa askerlik hizmetini yapan mükellefler üzerinde görülür. Askere giden her köy delikanlısı kendini yeni yeni muhitler ve bilgiler karşısında bulur. Askerden dönen gençlerde geniş ölçüde bir fark müşahede edilmektedir.

Mahallî âdetler ve Folklor:

Erkekler umumiyetle 18-19, kızlar 14-15 yaşlarında evlenirler. Nişan, en çok altı ay veya bir sene sürer Nişanlanacak erkek, ihtiyaçlar vasıtasıyla kadın tarafından ana-babalarına müracaatta bulunur. Neticede bir anlaşmaya varılırsa, takı takılır. Yani kızın babasına bir miktar para verilir. Bu para ailelerin maddî durumlarına göre 50-100 lira arasındadır. Takı konulduktan sonra kadın tarafı erkek tarafına yağlık gönderir. Bu tâbir altında gönderilen şeyler: gömlek, mendil çevre nevinden şeylerdir. Bun-

lar erkek evinde bir sergi gibi duvarlara asılır. Ve yağlığın bulunduğu evde kadınlar kendi aralarında eğlenti yaparlar. Aynı hafta içinde erkek tarafının kadınları gelinin bulunduğu eve giderler, gelin, misafirlerinin ellerini öper, hafta nihayete erdikten sonra kız tarafı erkek evine gelir ve oğlan misafirlerinin elini öper. Kadınlar akşam tekrar bir eğlenti yaparlar.

Sabahleyin yağlık kaldırılarak sandığa konulur. Ve bir hafta sonra kına yapılır. Bu şenlik kızın evinde vaki olur. Sabahleyin gelin süslenir, yüzü yazılarak pullanarak at üstünde ilâhilerle oğlan evine götürülür. Güvey şeker ve para serper (1), bismillah ile atın sağ tarafına geçer ve kızı kucaklayarak merdivenlerden evine çıkarır. Ondan sonra dönerek gelini getiren ata biner ve şöyle bir dolaşma yapar. Sonra eve gelip, kızın duvağını açar, elini öptürür.

On iki saat evin önünde çalgılar çalar ve düğün en hararetli devresini tamamlar. Cuma gecesi güvey yatsı namazına gider, cemaatla namazı kılar, güveylik elbiselerini giyer ve tekbirle cemaat arasında evne döner. Hoca avluda bir dua yapar, güvey burada ihtiyarların elini öptükten sonra eve girebilmek için son derece açık göz olma mecburdur. Zira eve girerken arkasından bir taş ve yumruk yağmuruna maruz kalır. Güvey, hayat tâbir edilen sofaya çıktığı zaman kapı önünde bir ip gererler, oğlan bıçakla ipi keser. Kesmiyen para vermek suretiyle bu seremoniyi tamamlar. Kapının arkasında bir su taşı konulmuştur, ona bir tekme atar, içerdeki kadını gelinle güveyi el ele verir, bırakır. Yaşlı kadınlar bir kaç saat için bir başka odada kızın bekâretinin müsbet bir netice vereceği işareti beklerler. Hiç bir ses çıkmayınca hayır dualarıyla çıkıp giderler. Artık evlilik hayatı başlamıştır.

Folklor.

Bu başlık altında söyleyebileceğimiz şeyler o kadar az ki, adeta buna bir fasıl bile tahsis etmek istemedik. Zira folklor tetkiki için uzun müddet bu köyde oturmak, bir çok mahallî vecizeleri tesbit etmek lâzım gelecekti. Saz şairleri ve aşıklar yetiştirmiş olan bu köyde Folklor tetkiklerine mevzu olabilecek diğer bir saha bakir ve zengin beklemektedir. Evvelâ şunu söyleyelim ki, burada o kadar çok ata sözü vardır ki, her hangi bir yabancıyı hayrete düşürebilir.

Köy şarkıları mevzularını umumiyetle mahallî maceralardan alır, pek sehevî ve galizdirler. Şimdilik bu bahse ait olan konuşmalarımıza nihayet veriyoruz.

Netice:

Burada müşahedelerimizden dayanarak köyün istikbali hakkında bazı tahminlerimizi verelim. Demografi bahsinde de göstermiye çalıştığımız gibi nüfus gittikçe artmaktadır. Bu artış arazi- si dar olan bu köyü tam bir müşkülât karşısında bırakacaktır. Zira bugünkü şartlar dahilinde bile toprak ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Kozacılığın devlet tarafından himayesi köyün yüzünü güldürebilir.

Bilecik bölgesi

Tuzaklı köyü

Doğuda Eyraat, Batıda Katlıç, kuzeyde Kasımlar ve Şahinler, güneyde Borecak ve Çaltı köyleriyle çevrilmiş olan bu köy mücaviri olan bütün köylerden gerek nebat şekillerinin tenevvüü, gerekse avarızı ve içtimâî hayatı itibariyle ayrı bir hususiyeti ifade eder.

Kuzeyde arazi taşlık bir itikâl sahasıdır, topraksızdır. Daha aşağılara doğru ufalan kayalar çığıl tarlaları haline inkilâp eder.

Güneyde toprak, köye yakın olan yerlerde ümüslü ve kumludur. Zira buraları bahçeliktir. Ve bol su ile sulanır. Toprak kumluluğunu daha aşağılara; Sakarya nehrine kadar muhafaza eder ve nehrin milli topraklarıyla karışır. Burada nehrin ekseriya yatağını değiştirmesi sebebiyle her sene birçok arazi kaybedilir, ve kazanılır. Modern bir sulama tesisatının bu muntaka için çok müsmir olacağı söylenmektedir. Kuzeyden güneye doğru karakterlendirmeğe çalıştığımız toprak renk bakımından kuzeyde kreme yakındır, güneyde muhtelit renktedir, bağ tepeleğinde kırmızı ve kumludur. Bu kum adeta tazyike uğramış, selâbeti az, parçalanmağa müsait bir konglomera manzarası arzeder. Umumiyet itibariyle toprak verimlidir.

klim :

Burada yazlar umumiyet itibariyle sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve serin geçer. Yağmurlar ekseriyetle mart ve nisan aylarıyla sonbaharda yağar. Rüzgârlar umumiyetle ilkbaharda batıdan, yazın doğu-güney ve batı-kuzeyden mütenavip bir tarzda eserler. Yazın güneşin tesiriyle yanıp tutuşan nehrin kumları çok sıcak bir hava yaratır. Ve bu hava bunaltıcı bir tarzda zaman zaman köye doğru eser.

Suların Rejimi:

İçme suları bol ve devamlıdır, kesilmez, azalmaz. Bazıları

kireçlidir. Dağ yamaçlarından inen derecikler yazın kururlar. Yalnız kuzey betida İspa dağından inen küçük bir dere sularını kesmez; değirmen çevirir ve bir çok bahçeleri sular.

Hayvan ve Nebat Mahsülleri:

Meyva ağaçlarını kendilğinden yetişen, yetiştirilen diye iki grup altında toplamak lâzımdır. Burada ağaç dikimi civar köylerle mukayese kabul etmez mikyasta fazladır. Başlıca meyvaları armut, zerdali, şeftali, bilhassa cevizdir. Mebzul miktarda erik mevcuttur. Bir çok kavak ağaçları sulanan pamuk bahçeleri, dutluklar, fidanlıklar köyün alt eteklerini kesik bir yeşillik dekoru ile çevreler.

Hayvanî mahsuller içinde köyün bir kaç davarının verdiği süt ve peyniri, az da olsa burada zikredebiliriz. Koyun ve sığır ihtiyaç nspetindedir. Yabancı hayvanlara gelince: Sansar, tilki, tavşan, ayı, geyik bilhassa kurt mebzul miktarda mevcuttur. Nehirde az miktarda yayın balığı ve sazan vardır, fakat etrafında balıkçılık gib devamlı bir mesleği icap ettirecek kadar ehemmiyetli değildir.

Ziraî ve ticarî çalısmannın hakim karakteri kozacılık, pamukçuluk, bağcılık, ve meyvacılık nevinden satım maddelerinin istihsali esası üzerine istinat eder. Hububat her ay aileyi bollukla geçindirecek durumda değildir. Oldukça mühim miktarda buğday ithal edilir. Civar köylere üzüm, kavun, karpuz gibi şeylerle buğday takasına çıkmak çok görülmektedir.

Mintakanın jeolojik tetkiki yapılmadığı için buranın madenleri hakkında: şimdilik işletilen, meydana olan bir şey yoktur, şeklinde bir ifade bulunmaktan başka katî bir şey söyleyemeyiz. Yalnız bazı tarlalarda mika olduğu sanılan ve bu evsafı gösteren iki ilâ üç santimetre murabbaında pilâkalara tesdüf edilmektedir. Keza köyün doğu güneyinde toprak altından çıkan ve petrole benzeyen bir mayi mevcuttur. Bu mayi su üzerinde hakikaten tam bir petrol evsafı vermekte ve umumiyetle yağmur mevsimlerinde mavi (biraz da yeşilimsi) dumana benzer renkler ve yağ helezonları hasil etmektedir.

Yukarda en esaslı ziraat pamukçuluk, bağcılık (bununla kozacılığı kastediyoruz), meyvacılık ve bostancılıktır, demistik. Mülk sahipleri tarla ve bahçelerini bizzat kendileri ekerler. Ortakçılığa nadiren müracaat edilir. Az miktarda gündelike kulanan zengin aileler mevcuttur. Fakt tedarik edilen işçi yine ay-

mı köydendir. Hariçten amele getirilmesine ihtiyaç yoktur. Büyük çiftlik sahipleri ve iş adamlarına rastlanmaz. Hizmetkâr tutan aileler enderdir. Her şeye rağmen ziraat usulleri iptidâîdir. Kara sapan kullanılır. Maamafih burada da arazi pulluk ve modern ekim âletleri kullanmaya müsait değildir. Sakaryadan tahta dolaplarla su çıkarılır. Yamaçlardan ve çeşme ayaklarından bol miktarda akan suların intizamsız usullerle bahçe sulamak için istifade edilir. Su yalıkları ve küçük arklar bir şebeke gibi köyün içini ve dışını sarmıştır.

Buraya kadar saydığımız bütün bu ziraî faaliyetler ve usuller aşığı yukarı diğer köylerle aynıdır. Sulama ve Sakaryadan ezamî derecede istifade meselesine gelince ortaya konulan ilk müşkül bu işin büyük bir sermayeyi icap ettirdiği kanaati etrafında formüle edilir. Hak katen köy bütçesi bu işin altından kalkamayacak derecede zayıf bir yekûn ifade eder. Elbirliği ve kollektif bir mesai mahsulü olarak da böyle bir teşkilâtı bu köyde tesise imkân yoktur. Zira gerek zihniyet darlığı, gerekse iptidâî usul ve ananelere alışkanlık ve bilhassa şahsî menfaatlar üzerinde yürütülen korku ve emniyetsizlikler, böyle bir teşebbüsü her zaman için suya düşürecek mahiyettedir. Burada kollektif faaliyetten ziyade ferdî teşebbüs inkışaf halindedir. Halbuki istismarın en mebzul sahası Sakarya nehri kenarı ve onun üzerindeki alanlarıdır.

Denilebilir ki, bu köy yalnız satım gayesiyle teşekkül etmiş ziraî ve ticarî sâyin etrafında dindir. Toprak ve bahçesi kifayetsiz olanlar ticaret ve seyyar satıcılık, kiracılıkla meşgul olurlar.

Satıştan gelir getiren mahsullerin en başında koza gelir. Bundan sonra getirdikleri para nisbetinde ve bir mertebe düzeni dahilinde pamuk, üzüm, meyva (bilhassa zerdali) az miktarda kavun karpuz ve armudu sıralayabiliriz. Kozacılık başlıca geçim mabesidir. Buna sâik olarak köyün pek fazla sulak oluşunu ve iklimin kozacılığa elverişli olmasını gösterebiliriz. Bahçeleri sulamak burada mütemadî bir yaz meşguliyetidir. Toprak dut yetiştiirmeğe elverişlidir. Bu iki âmilin yanına Sakaryadan edilen istifadeyi de ilâve etmek lâzımdır.

Nakliyat Vasıtaları:

Bilhassa hayvanlardır (at, eşek, katır). Arızinin sarp ve kayalık oluşu, mütemadî inhinalar ve ârizalarla parçalanmış olması araba kullanmaya imkân bırakmaz. Şose yolu yoktur. Demir

yoluna gayri muntazam kara yollariyle ve beş saat ve yine aynı şartlar dahilinde Söğüt-Bilecik şosesine üç saatlık bir mesafe ile bağlıdır. Gerek demiryoluna, gerekse şoseye inebilmek için Sakaryadan geçmek lâzımdır. Nehirde köprü olmadığından münakalât bir tek salla yapılır.

Demografi:

435 i kadın olmak üzere 965 nüfusa maliktir. Harbi umumi-den evvel b unüfus bini geçmekteydi. Fakat harbi umumî hemen her yerde olduğu gibi burada da bu rakkamı fevkalâde yıpratmıştır. Bundan on beş sene evvel nüfusun miktarı 750 idi. Bu çoğalma askerliğin kısa oluşu ve bu yüzden evli bulunan erkeklerin ailelerinin başlarında bulunabilmeleri ve harbin öldürücü ve eksiltici tesirlerinin yokluğu ile izah edilebilir. Bütün bunlara sıtma mücadelelerinin tesirlerini, kültür ve ticaret bakımından inkişafın tıbbî tedaviyi gerek maddeten gerekse fikren köye sokmuş bulunduğunu ilâve etmelidir. Bir çok aileler hastalarını Eskişehir ve İstanbula hastahanelere götürüp tedavi ettirebilmek imkânlarına maliktirler. Köyün en fazla nüfuslu ailesi Mustafa Karaca ailesidir. Bu aile on beş nüfusa maliktir. Fakat bu rakkam aynı çatı altında birden fazla erkeğin evde olmasıyla fazlaca kabarmıştır. Mustafa Kracanın beş çocuğu vardır. Mal taksimi yapılmamıştır.

İşi az olan kimselerin çocukları fazla olmaktadır. Zira bu neviden kimselerin fizik bünyeleri yorgun olmadığından tenbih edici bir iklimin şartlarına kolayca uyabilmektedirler.

Çocuklar ekseriyetle evlendikten sonra da ana ve babaları ile bir arada yaşamakta devam ederler. Aynı çatı altında yaşayan evli bekâr, birader ,hemşire, amca ve halalar vardır. Bida-yette babaya karşı hürmet esastır. Ve aile tipi baba otoritesine istinat eden patriyarkal bir manzara verir. Fakat bu nizam bu kadar kuvvetli değildir. Sonradan terbiye eksikliği muhitin çocuk üzerindeki menfi tesirleri bu hürmet ve bağları sarsar ve bazan enarşiye kadar götürür. Çocuklar ana-babalarıyla birlikte çalışırlar, gündelik almazlar. Kazanılan mal ve para ailece müşterektir. Ve ailenin en nüfuzlu şahsının elindedir. Evlenen erkek çocuklar nadiren baba ocağını terkederler. Memuriyete karşı heves azdır. Çünkü hayat şartları oldukça iyidir. Mütamadî bir hareket, ticarî ve ziraî bir faaliyet entellektüel bir zevke vakit

birakmamaktadır. Çocuklar mirastan hisse alırlar. Babanın vefatından sonra evli kızlar mallarını alırlar. Ve aile erkek çocuğun veya ananın vasilîği altında devam eder.

Mal taksimi müsavat prensibine göre yapılır. Tercih ve müsavatsızlık yoktur. Kızlar 16-17 yaşlarına kadar evlenirler. 16-17 yaşlarına kadar diyoruz; zira burada daha küçük yaşta evlenebilmek için kızların yaşlarını büyültmek sık sık görülür. Aynı şey erkekler için de söylenebilir. Erkekler için evlenme çağı 18 dir. Bununla beraber bu yaş büyültmeleri meselesinde evlenenlerin nüfuslarının zamanında kayıt ettirmemiş olmasını da ilâve etmek lâzımdır. Nişan müddeti altı ay ile bir sene arasındadır. Ve bu azamî müddettir. Nişan hususî bir merasime uyularak yapılır. Evlenme ana-babanın seçim ve rızasıyla olur.

Bir Mukayese:

Şimdi bu köyü tetkik çevremize giren ve ona mücavir ve bitişik olan Gölpazarı bölgesi Kasımlar köyü ile mukayese edelim. Bu mukayeseyi evvelâ gıda bakımından yapalım.

A — Tuzaklıda umumiyet itibariyle sebze ve meyva gıda maddelerinin başında gelir. Oysakı Kasımlarda sebzeçilik bu kadar inkişaf etmemiştir, hububat nevi ve müstakları kaynar tencerenin en hâkim unsurlarıdır.

B — Ocağa yerleşme bakımından mühim bir fark yoktur. Ancak, bu köy daha zengin ve kültür bakımından daha yüksek bir dereceye ulaşabilmiş olduğu için ev eşyası biraz daha üstündür. Fakat bu fark zengin sülâleler için söylenebilir.

C — Elbise ve giyiniş bakımından mühim bir fark yoktur.

D — Kasımlarlılar gerek iklimin ve havanın letafeti, gerekse hububat cinsinden olan aslî ve besleyici gıda maddelerinin çokluğu yüzünden daha canlı, kanlı, atak ve sıhatlıdırlar. Her şeye rağmen Kasımlarda da sıtma mevcuttur. Fakat bu, Tuzaklıda daha fazladır..

E — Her iki köyde de kadınlar - ticaret hayatı - müstesna bütün istihsal sahalarında birlikte çalışırlar.

F — Nihayet en karakteristik farka işaret edelim. Kasımlar kendi kendine yeten, hariçle sıkı bir ticarî münasebet zincirine bağlı olmıyan bir ziraat köyüdür. Buna mukabil Tuzaklı kendi kendine yetebilecek derecede hububat istihsal edemez, bunun temini için de ticaret ve esasen avarızının müsaade-

sizliği yüzünden - kozacılık ve meyvacılıkla iştigale mecbur olur.

Aile Bütçesi:

İbrahim Ozyar'a ait 1942 senesi aile bütçesi. (Vasatî gelirli aile tipidir.)

Gelir miktarı

200 lira

12 kile

20 lira

20 „

Geliri doğuran istihsal maddesi

Kozadan

Buğday (satılmaz, ihtiyaç maddesidir.)

Pamuktan

Zerdaliden

Yukarda sıraladığımız gelir, çeşit ve rakkamları da gösteriyor ki, İbrahim Özyar ailesi kâfi miktarda buğday istihsal edememektedir. Bu eksikliği koza ve diğer membalardan gelen varidatı ile tamamlamağa çalışacağı aşikârdır. Fakat masraf varidattan fazladır. Yalnız şu varki, bu fazlalık korkunç bir yekûn değildir, idare edilir.

İkinci bir misal olarak Hacı Süleymanı alalım. Bu zat oldukça refahlı bir ailenin reisidir.

Gelirin miktarı

500 lira

50 kile

100 lira

200 „

80 „

Geliri doğuran istihsal maddesi

Kozadan

Buğday (satılmaz; ihtiyaç maddesidir, idaresine kâfidir. Nâdiren hariçten buğday tedarik eder)

Zerdalı

Pamuk

Üzüm

Bütün bunlara evvelce biriktirilmiş parasını da ilâve edebiliriz. Ticaretle meşguldür, ve bütün geliri ancak kendini geçindirir. (1)

Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Fakat hepsini aşağı yukarı bu iki kategoriye dahil edebileceğimizi - müşahede ve anketlerimize dayanmak üzere - söyliyerek lüzumsuz tafsilâtı bir tarafa bırakıyoruz.

Kültürel Durum:

Biz bu başlık altında sadece okuma ve yazmayı, en kısa deyişle ile entellektüel faaliyeti göstermeye çalışacağız. Burada

(1) Verilen şifahi izahata göre.

erkeklerin % 90 ı, buna mukabil kadınların ancak % 5 i okuma yazma bilmektedir. İlk okulda 150 çocuk okumaktadır. İki hoca ve bir eğitmen ihtiyaca kâfidir.

Liseye devam eden iki talebesi vardır. Keza orta mektebe de bir talebe devam etmektedir. Umumiyetle fikrî seviye ilk mektep seviyesidir, fakat bu seviye ticaret ve saire gibi sebeplerle inkişaf etmiş ve pratik bir istikamet almıştır.

Derin olmaktan ziyade ananevî olan dinî his gittikçe gevşemektedir. Dinî mevzular cami ve şadırvan önlerinde oturan gün görmüş ihtiyarların yegâne zevkleridir. Fakat bu, samimiyetten ziyade ananenin ortaya koyduğu makuliyet miyarına, kısaca, bir nevi içtimaî tazyike istinat etmektedir. Umumiyetle, hattâ istinasız olarak söyleyebiliriz ki, kadınların fikrî seviyesi pek orta çağ varidir. Dinî his kadınlar arasında daha yaygın ve daha kör bir itikat mevzuudur.

İçtimaî hayat ve meslekler:

Meskenler kasaba halinde birikmiş ve uzunca bir kavis üzerinde temerküz etmiştir. Aileler gerek hastalık, gerekse askere alınma hâdiselerinde birbirlerine yardım ederler. Komşuluk vaziyetleri devamlı ve samimîdir. Fakat bu samimiyet birçok noktalarda bir menfaat birleşimi ve sathî bir alâkanın ötesini geçmez. Köy halkı toplanmağa ve cemiyet kurmaya kabiliyetlidir. Fakat birçok husumet ve menfaat yaraları umumiyetle bir fikir ve bir gaye etrafında; müsmir olacak şekilde toplanmamalarına imkân vermez. Ekseriya toplanmalar bir takım menfaat çatışmalarına sahne olur. Bununla beraber her zaman için menfî de olsa bir toplanma temayülü daima mevcuttur. 1933 de bir kooperatif kurulmuştur. 1941 de hissedarlarının ve sermayesinin azlığı dolayısıyla ziraat bankası tarafından - ana para hissedarlar arasında taksim edilerek - ortadan kaldırılmış, 600 liraya yakın olan kâra da yine aynı banka tarafından el konulmuştur. Kooperatifin temin ettiği faydalar köyün güvenilebilir simaları tarafından tahassürle anlatılmaktadır. Gerçekten bu kooperatif paraya ihtiyacı olan müstahsile zaman kaybettirmeksizin para temin ediyordu. Burada içtimaî faaliyete misal olarak bir örnek verdik. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür.

Her türlü menfaat çatışmaları, passif itirazlar ve kaytarmalar şeklinde cami önlerinde, şadırvan peykelerinde, kasaba ve

bağ yollarında mutad kavgalar meydana getirdikten sonra - her hangi bir maksada çevrilmiş olan işbu toplantı - hususî kinleri ve çatışmaları bir kenara bıraktırır ve mutedil bir ceddelle sentezini tamamlar. Zira köy küçüktür; otoritelere açıktan açığa itirazlarda bulunmak bir çok menfaat sarmaşıkları arasında doğru ve mümkün değildir. Hakikî muhalefet ve mukavemet tatbikatta kendini gösterir.

Liseye giden talebelerden biri kendi kitaplarıyla ve meccanen okunması için küçük ve mütevazı, fakat idealist bir kütüphane açmıştır. Bu idealizm bir lise talebesinin ütosisidir. Orta tahsile devam eden veya edemiyen talebe arkadaşlarıyla birleşerek el yazması küçük bir mecmua da çıkarmaktadır. Özenlerle meydana getirilmiş olan bu mecmua, bir kaç ateşli makale, sıtma plazmodisinin hayat seyirleri ve sıtmadan korunma gibi bahislerle teşkilâtı esasiye kanunundan alınmış, köylüye kendini ve haklarını tanıtacak bazı maddelerle doldurulmuştur. Makalelerdeki hava optimist ve gayret telkin eden bir havadır. Fakat bu mecmua köy efkârı umumiyesi üzerinde ne derecede bir rol oynamaktadır, sualine bizim burada vereceğimiz cevap, menfi olacaktır.

Total bir hüküm vermekte güçlük çeken bu köyde hakikati halde fertler tek tek iyi ve içtimadirlir. Fakirlere ıskat ve zekât gibi şeyler vermek, ticaretin inkişafına rağmen hürmet edilen ananelerdir.

Ufak tefek muhalefetler ve işler muhtarlıkta her hangi bir hal çaresi bulur. Fakat son zamanlarda hükümet ve mahkemelere karşı fazla bir temayül mevcuttur.

İktisadî ve sınaî hayat:

Bilecik istasyonu köyün meyva ticaretinde büyük bir rol oynar. Meyvalar bu istasyon vasıtasıyla Kütahya, İstanbul, Eskişehir, Adapazarı, İzmir, Ankara gibi şehirlere ihraç edilir. Bundan bir kaç yıl önce bu işler yabancı kabzımallar vasıtasıyla yapılıyordu. Bugün için istasyonda komisyonculuk yapan köyün kendi erkeklerine rastlanmaktadır. Ticarî zihniyet umulmiyacak derecede inkişaf etmiştir. Zira yegâne geçim vasıtası da budur.

İklim, toprak ve suların rejimi pamuk yetiştirmeye elverişlidir. Her sene mebzul miktarda pamuk ekilir. Senelik istihsal olarak 50000 kiloyu bulmaktadır. Sakaryadan dolaplarla çikari-

lan pek az bir su sayesinde elde edilen bu mahsulü modern bir sulama tesisatıyla yarım milyon kiloya yükseltmenin mümkün olduğu söylenilmektedir. Ayrıca çeşme ayaklarından akan bol sularla bahçelerde de pamuk yetiştirilmektedir. Pamuk bu köyde başlıca geçim vasıtalarından biridir. Etrafında küçük çapta bir organizasyon doğmuştur. Pamuğu tohumundan (çiğit) ayıran çırçır makineleri mevcuttur. Şahıslara ait olan bu makinelerin iki tanesi dizel motoru ile işler. Dört adet İngiliz pulat çırçır makinesi vardır. Küçük bir dinamo hem bu işleri, hem de köy radyosunun akkümülatörünü idare kabiliyetindedir. Evvelce pamuklar el çırçırlarından gerilirdi. Çok iptidai bir ameliye olan bu usul pamuğun liflerini bozuyordu.

Hükümet tarafından Sakarya Mayıslar köyünde 200 lira sarfedilmek üzere modern bir pamuk islâh istasyonu tesis edilmiştir. Bütün Sakarya havzası islâh edilmiş pamuk tohumunu bu istasyondan temin eder. Maamafih bazı mıntakalara tohum tevziatı yapılmamıştır. Tuzaklıda yerli pamukların ekimi men edilmiştir. Sümerbank tarafından tesis edilen fabrikalarda akala denilen pamuk cinsi daha iyi bir randıman verdiğinden zerriyat bu tohum üzerinden yapılmaktadır.

Bir defa ihraç ve satım mahreçleri bulunup bu maddeler üzerinde az çok kuvvetli ve istikbali olan bir sanayi teşekkül edince köyün ticaretle meşgul iş bilir adamları sırasıyla yukarıda zikrettiğimiz çırçır makinelerini ve bunların işletilebilmesine imkân verecek dizel motörlerini getirmişlerdir. Bu makineler Sakarya muhitinin yirmi köyü ile Gölpazarı mıntakasının elliye yakın köyünün ihtiyacını karşılayabilmektedir.

Pamuk ,grec tüccarlar, gerekse komisyoncular tarafından Sümerbanka satılmakta ve Malatya, Konya, Ereğli, Bakırköy fabrikalarına sevkedilmektedir. Pamukların bir başka satın alıcısı Türk Umumî Limited Şirkettidir. Bu yıl pamuk fiyatları düştüğünden köylü ne mevcut malını satmak istiyor ve ne de ekmek istiyor. Hakikat şuki, bu köyün ticarî ve ziraî faaliyetinin karakteristiği piyasaya tâbi olmasındandır. Bütün ihtiyaçların teminine medar olacak satım maddesinin istihsali ön plândadır.

Pamukçuluktan daha mühim olan ikinci istihsal mddesi kozadır. Harbi umumî başlangıcında on bir bin pakete yakın böcek tutuluyordu. Harbi umumî ile birlikte başlayan fiyat düşmesi bu rakkam üzerinde şiddetle müessir oldu, bu suretle bir çok dut-

luklar ağaçları sökülerek tarla ve bahçe haline getirildi. Milli mücadeleden sonra koza fiyatlarının artımı ile dutluklar tekrar ihya edildi. Halkın bütçesinin gayet dar olduğu zamanda ziraat tarım kredi kooperatifi tarafından yapılan istikrazlarla Bursa dut fidanlığından 35000 dut f.danı getirilerek yeniden dikildi. Kooperatife iştirak etmeyen halk kitlesi de bu faaliyetin dışında kalmıyarak dut bahçelerini canlandırdılar. Bugün için bütün bu bahçeler 700-750 böceğe bakmaktadır. Burada her paket 50-60 kilo arasında koza verir. Başka köylerde bu randıman temin edilemez. (Kasımlarda bu rakkamın azamisi ellidir.) İklim kozacılığa fevkalâde elverişlidir. Senelik istihsal 40000 kiloyu aşmaktadır. Kozalar, koza satış birliği ve fabrikatörler tarafından satın alınmaktadır. Söğütte üç tane (birisini inşa halinde) ipek fabrikası vardır. Harbi umumiden evvel yalnız Bilecikte 42 tane ipek çekme fabrikası vardı. Bu fabrikalarda kozalar sağılır, ve iplik haline getirilerek dokuma fabrikalarına sevkedilirdi. Bugün için maalesef bu vilâyet dahilindeki çekme fabrikalarının adedi üçü geçmemektedir. Bilecikteki fabrikaların hepsi Yunanlılar tarafından yakılmıştır. Bu hâdise bütünlüğü ile memleketin iktisadî hayatı üzerinde korkunç bir darbe indirmiştir.

Köyün diğer sınaî faaliyetleri mahallî ihtiyaçların nazımı vaziyetindedir. Bir tane demirden yapılmış yağ baskısı vardır. Ekseriyetle susam, haşhaş ve ceviz yağları sıkılır. Diğer köylerin gıda maddeleri arasına gren sakızlık burada kullanılmaz. Ve başka köyler tarafından serbestçe toplanır.

Ormanları yoktur. Baltalığı Ispag (Sipahi) dağı üzerindedir. Orman idaresinin direktifleri dairesinde baltalıktan istifade edilir.

Herkes istisnasız olarak toprağa bağlıdır. Bütün çalışma toprak etrafında toplanmıştır. Harice çıkma, köy dışında iş arama gibi şeyler yoktur. Borç ve müşkül vaziyetler dolayısıyla bile toprak elden çıkarılmaz. Ziraat Bankasının bu hususta çok büyük faidesi olmuştur. Bankaya borçlar affedilmiştir. Asker ailelerine (kimseleri yoksa) muhtarlık yolu ile iş ve para yardımı yapılır. Köyün muayyen bir bütçesi vardır. Haftada bir pazar kurulur. Yeni bir mektep binası yapılmaktadır. Üç çamaşırhanesi, bir mezbahanesi; bir köy odası, iki camii ve iki şadırvanı, bir köşkü vardır. Şimdi burada müşahedelerimizin küçük bir previzyonunu verelim. Kozacılık ve pamukçuluğu koruyan bir mensucat sına-

yalının mevcudiyeti bu köyü ihya edecektir. Zira istihsalin miktarı tamamen piyasaya tâbidir. Sakaryadan istifade sahasına yapılacak teşebbüs ve bu teşebbüse yardımcı olacak her müdahale canlı bir verim ve istihsal hayatı meydana getirecektir. İstihsal ve refahın artımı bu suretle kültür üzerinde sonsuz derecede müessir olacak ve bu köy esasen coğrafi ve idarî taksimatın kendisine bahşettiği hususiyetler dolayısıyla küçük ve şirin bir nahiye haline gelebilecektir. Kozacılık ve pamukçuluk kâfi bir bütçe temin etmediği takdirde esasen nüfusu kalabalık, arazisi dar ve verimsiz, (zira tarlalar bire iki vermektedir.) iklimi kurak ve kavurucu olan bu köyün istikbalî tahmini kolay ve azap verici bir sefalet olacaktır. Maamafih hayatın yeni yeni hamleler ve istikametler yaratabileceğini de hatırdan çıkarmamalıdır. Fara za bu muntakada şarapçılığın da inkişafı muhtemeldir.

Edremit bölgesi

I

Edremit Ege denizi sahilinde, kendi adıyla anılan körfezden on kilometre kadar içerde Balıkesir vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 1430 kilometre kareye varan mesahasının 1040 kilometre karesi ormanlarla kaplıdır. 280 kilometre karesi zeytinlik, 90 kilometre kareye yakın bir parçası da ekilmiş tarlardır. Kullanılmıyan arazinin 20 Km. karesi mer'a ve kayalık, 10 Km. karesi de bataklıktır. Şehrin üç tarafı dağlarla muhâttır. Bu dağların gerek iklim, gerekse suların rejimi ve ziraî hayat üzerinde oynadıkları rol şüphe götürmez derecede aşikâr ve müsmindir. En yüksekleri kuzey batıdaki kaz dağlarıdır. (Kartal tepesi 1800 M., Sarı Kız 1767 M.) Fakat şehrin coğrafi karakteristiği ovadır. Deniz seviyesinden itibaren yüksekliği halkevi önünde yirmi, soğuk tulumhada on altı, Çamtepede 69 metredir.

Arazi dördüncü zamanda teşekkül etmiştir. Toprak umumiyetle rusubi ve ümüslüdür. Yalnız bayırlardak tarlalar killi ve yağlı toprakları ile ayrı bir hususiyeti ifade eder.

İklim:

Akdeniz iklimidir. İlkbahar hemen hemen şubat sonlarında kendini gösterir. Mart ve nisan aylarında soğuklar olursa da mayısta sıcaklar başlar. Umumiyetle yazlar sıcak ve kışlar ılık geçer. Kar hemen hiç yağmaz. Yağdığı zaman da dağlardan başka yerler uzun müddet tutunamaz. En soğuk zamanların azamî temp-rimi nakıs sekiz derecedir.

Suların Rejimi.

Çaylar umumiyetle yazın kururlar. Fakat, kışın bazan yatağına bile sığamıyarak taşar ve araziye su altında bırakırlar. Çayların çıkım noktaları, dağların, yağmurları mebzul miktarda toplanan geniş vadileridir. Yaz kış bu vadilerde su bulunur. Bu su ova ya kadar iner, fakat çayın kızgın ve aç kumları arasında eriyerek kaybolur.

Asıl Şehir.

Binalar merkezde toplu, sokaklar karışık ve dar, şarka doğru zeytinlikler istikametinde evler dağınık ve bodurdur. Cenup istikametinde resmî inşaat yine dağınıktır. Yıldırım caddesiyle ona amut olan hükümet caddesi geniş ve muntazamdır. Binalar ekseriyetle kerpiç ve tuğladır. Dışları sıvalı ve umumiyetle iki katlıdır. Şehrin iki büyük meydanı vardır. Birisi pazar yeri olarak kullanılır.

Hakim karakter: Zeytinçilik ve onun etrafında teşekkül etmiş sanatlardır, diye formüle edilebilir. Edremit yarı ziraî bir memleketdir. Pek az buğday ekilir. Ve ekilen buğday da ihtiyacı karşılamaktan o derece uzaktır. Ovalar bir deniz gibi baştan başa zeytinliklerle doludur.

Eksik ziraî maddeleri hariçten tedarik edilir. Umumiyetle vilâyet ve diğer kazalar bu neviden ihtiyaçların nazımı vaziyetindedirler. Sanayi maddelerinin mühim bir kısmı İstanbuldan getirilir. Zeytin yağı sanayiinde kullanılan torbaların iptidai madde olan koka ipleri Bombaydan, sabun imalî için sud kostik de doğrudan doğruya Akçay'dan getirilir.

Kasabanın Kuruluşundaki Amiller.

Eski Edremit Burhaniye iskelesine iki kilometre kadar bir mesafede Edremityom (Edramyttim) ismiyle kurulmuştur. (1) Sonradan korsanların yağmalarından kurtulmak için sahilden bir hayli uzakta bulunan bugünkü çukura çekildi. Edremitin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu katıyetle malûm değildir. Belinin anlattığına göre, bu şehir, Bidasos şehri harabeleri üzerine kurulmuş, bilâhara şehrin hakikî imarı Krezüsün kardeşi Edramis tarafından yapılmıştır. Şehrin ilk sakinleri Pelajlerdi. Heredot'a göre asıl yerliler Kariyenlerdir. Şehrin kuruluşunu müteakip Atina'dan bir muhaceret dalgası vaki olmuştur.

(1) Edremit'in vesikalara ve muasır usullere dayanılarak tarihi, henüz yapılamamıştır. Bu vadide kasaba eşrafından Tahir Harimi tarafından kaleme alınmış bir eser mevcut ise de vesikalardan ziyade muhtelif tarih kitaplarına istinaden yazılmıştır.

Edremit'in bugünkü mevkiine çekilişinde tamamen bu zata istinat ettik. Fakat kanaatımızca; şehrin korsan yağmalarından kurtulmak için içerilere doğru çekilmesi sebebi ihtimali bir faraziyeyi işaretlemektedir. Zira Edremit'e civar olan diğer sahil şehirleri bu faraziyenin ihtimaliyet kıymetini takviye eder görünmüyorlar; birçok sahil şehirleri yerlerini değiştirmemişlerdir.

Antik devirlere kadar uzanan bu tarihî yurt parçasının bilahare ne neviden hadiselere sahne olduğu hakkında burada fazla bir şey söyleyemeyeceğiz. Esasen bu, sahamızı aşan bir şeydir. Mahkemeî şeriye sicillerinin verdiği malûmata nazaran Hicrî 1040 yıllarında Edremit, henüz Kütahya paşa sancığına bağlı, Karasi livâsının bir köyü idi. Selçukilerden kalma bir cami ve bir de hamam enkazı vardır. Burada Edremit tarihine ait kronolojik bir liste vermekle iktifa ediyoruz.

Hicrî yıl

485	Edremitin Selçukilerin eline geçmesi
735	Osmanlı hakimiyetine geçmesi
855	Rumların tardı ve şehrin yakılması
876	Fatihin Edremit'e gelmesi
999	Barbaros'a arpalık olarak verilmesi
1210	Edremit'e su gelmiş
1255	Edremitin nahiye merkezi oluşu
1274	Edremitin kaza merkezi olması
1277	Yukarı çarşıda büyük bir yangın
1277	Evkaf ve diğer devlet şubelerinin tesisi
1286	Edremit sanayi sandığı adıyla ziraat bankasının temeli.
1288	Edremitte emlak tahriri
1292	Emlak ve nüfus tahriri
1293	Belediyenin kuruluşu
1297	Akçayın iskele olması
1297	İlk manifatura dükkânı
1299	Halılıkta son cop ve cirit oyunları
1301	Yağcılık sanatının doğuşu
1302	Necati bey (Evliya zade) fabrikaları kuruldu.
1303	Sezai Arkök fabrikası
1305	Akçay şosesi ve diğer şoseleri için rüsum alınmış
1305	Sanayi sandığı ziraat bankası olmuş
1307	İlk fabrika ayakları satıldı
1315	Sabit bey fabrikası
1315	Giritten 24 hanelik bir muhacir kafiləsi gelmiş
1316	İlk yorgancı dükkânı
1317	İlk millet hastahanesi
1320	Akçay şosesi bilmış
1320	Nüfus sayımı

- 1320 İhsan Eren fabrikası
 1320 Akçayda 117 liraya bir gazhane yapılmış
 1323 Salhane yapılmış
 1325 Hastahane kurulmuş (Evkaf odalarının)
 1326 İlk telefon, Edremitle Akçay arasında (Yazıcı za-
 de Hakkı)
 1326 İlk elektrik ampülü
 1326 Gençler birliği kulübü
 1327 Askerî hastahane
 1328 Müdafaai milliye cemiyeti
 1329 Edremitliler Edremit tayyaresini almışlar.
 1329 İlk otomobil (Yazıcı zade)
 1329 Rumlar tarafından ilk sinema
 1329 İlk fotoğraf atölyesi
 1329 Yangında hastane yanmıştır.
 1329 İdadî mektebi açılmış
 1332 Darüleytam
 1332 İdman yurdu
 1332 Muallimler birliği
 1333 Sinema
 1334 Edremit mecmuası
 1334 Kanalizasyon
 1334 İlk temsil
 1339 Atatürk'ün gelişi

Milâdi seneler

- 1921 Küçük tren işlemeğe başladı
 1925 Edremit gazetesi
 1926 Elektrik santrali
 1926 Etfaiye teşkilâtı
 1928 Kanalizasyon bitti
 1931 Edremit iş bankası
 1933 Atatürk'ün gelişi
 1936 İlk sesli sinema
 1937 Edremit müzesi
 1938 Derman kaplıcası
 1938 Akçayda plaj ve kazino
 1938 İlk yeni su
 1941 İsmet İnönü'nün gelişi

Ziraî hayat.

Kasabanın arazisi kendi sınırlarını aşar. Burhaniye ile arazi karışıklığı vardır. Hattâ bir sınır ötedeki kazalardan bile arazisi olan kimselere sık sık rastlanır. Ekseri fabrikatörler diğer kaza veya mahallelerden zeytinlik satın alırlar. Tam bir ova memleketi olan Edremitte nakliyat kolaylıkla yapılabilir. Bu bakımdan papazlıkta daha ucuz olan zeytin Edremit fabrikatörleri tarafından alınmaktadır.

Toprak umumiyetle rüsubî ve ümüslüdür. Başlangıçta toprak fertler arasında (kısmen) müsavi bir şekilde bölünmüştü. Bugünkü sermaye tezatları yoktu. Fakat zeytinyağı sanayiinin ve fabrikalarının tesisi kuvvetli bir fabrikatör sınıfının teşekkülü için lâzım gelen ilk şartları hazırladı. Bu suretle toprak ve sermaye muayyen ellerde toplanarak kısmî müsavat halini yok etti. Elli senedenberi toprak mütemadî bir akışla zengin patron sınıfının eline geçmektedir. Bununla beraber servet bir aile uhdesinde ancak kırk sene bir müddetle muhafaza edilebiliyor. Yani şahsî faaliyetle kaimdir. Baba ölünce meydana getirdiği servet müessese halinde nadiren payidar olur. Zira çocuklar lüzumu veçhile yetiştilmemiştir; sefahat sermayeyi eritecektir.

Toprağın muayyen ellerde temerküzü, bilhassa harbi umumî senelerinde azamî hızını bulmuştur. Bir çok kimseler askere giden erkeklerinin boş bıraktıkları iş ve kazançlı doldurabilmek için mahsullerini daha ağacında iken satmağa mecbur kalmışlardır. Harbi umumînin ortaya koyduğu bu zaruret sonradan alışkanlık şekline inkılâp etmiştir. Zeytinler ya peşin icar suretiyle, yahut da mahsul kıvamında iken toptan pazarlık yolu ile satılmaktadır.

Umumiyetle aileler kendi zeytinlerini kendileri toplarlar. Yağ, sabun gibi zeytin müştakları fabrikalarda yapılır. Zeytin aileler ve bilhassa fabrikatörler mahsullerini tabiatın tesirinden korumak ve zamanında topluyabilmek için haricîten amele getirirler. Zeytin mevsiminde binlerce amele Edremit'e ve civar bölgelere akar. Birçok patronlar kâhyalarını uzak ve zeytinsiz köylere göndermek suretiyle (peşin para vererek) amele ile mukaveleye girerler.

Yağların mengene vasıtasıyla istihsal edildiği devirde patron sınıfı mevcut değildi. Fakat fabrikasyon sermayeyi ve işi muayyen noktalarda teksif etti. Bu suretle zenginler arazinin büyük bir kısmını ellerine geçirdiler. Henüz arazinin, kadastrusu yapılmamıştır.

mıştır. Eski tapu kayıtları da sıhhatli değildir. Zira dört dönümlük bir tapunun gösterdiği bir arazi sonradan genişletilerek arttırılmış fakat bu artış tapuya geçirilmemiştir. Bu bakımdan burada patronların ve halkın sahip olduğu toprağın mesahası hakkında tam ve katı bir şey söyleyemeyeceğiz. Bundan başka Edremitli bir mülk sahibinin diğer işletmelerde de zeytinliği vardır. Hatta bu yüzden muhtelif tahsildarlarla hesaplaşıp vergi verenlerin sayısı pek çoktur. Arazi kâmilen zeytinliktir. Ancak yüz dönümlük kadar bir mer'a ve sebze bahçesi mevcuttur. Mer'a civarı bataklıktır.

Zeytin yağcılığı bütün körfez dahilinde yegâne geçim membaıdır. Bununla beraber piyasaya Ayvalık hâkimdir. Zira Ayvalık tam bir sahil şehridir. Fabrika kesafeti Edremitte nazaran bir hayli üstündür. Oraya ecnebi sermaye ve banka itibarı daha emniyetle tevaccüh etmiştir. Nakliye masrafı yoktur. Liman havuz gibidir. Satış ve teslim kolaydır. Bu sebeblerle ihracatçıların Ayvalığa rağbeti ziyadedir. Diğer yerlerde olduğu gibi Edremitte de piyasanın nazımı Ayvalık'tır. Fiyatların tayin ve tesbiti için Ayvalık teşkilatsız bir borsa vazifesini görür.

Umumî ihtiyaçların alım satımı için Edremitin haftalık bir pazarı vardır. Fakat hinterlandı dardır. Havran pazarı âdetâ senelik bir panayır gibi daha geniş ihtiyaçları tatmin etmektedir. Bu bakımdan Edremitte hakimdir. Bütün civar kaza ve köylerinin pazar ihtiyaçlarını karşılar.

Zeytin veriminde bir hususiyet vardır; ağaçlar normal olarak bir sene fazla mahsul verir, ertesi sene az verirler. Çünkü zeytin iki senelik bir filiz üzerinde hasıl olan bir meyvedir. Budanan ağaç bir sene filiz hazırlar, ertesi sene mahsul verir. Evvelleri var yılında 24000000 kilo kadar tahmin edilen zeytin tane si yok yılında bu rakkamın %10 una kadar düşerdi. Bugün bu te zadı ortadan kaldırmak ve kararlı bir nisbet elde edebilmek gayesiyle ağaçların bir kısmı bir sene, diğer bir kısmı da ertesi sene budanır. Bu usul, var yok senesi te zadı haddi asgariye indirmiş tir. Her yıl vasatı olarak 18000000 kilo mahsul alınır. Yeni yeni zeytinlikler yetiştirilmek suretiyle bu miktar her sene yarım milyon kiloya yakın bir artma kazanmaktadır. Henüz modern ziraat usullerle meydana getirilmiş teksir fidanlığı yoktur. Dikim, yabani zeytinlerin ehlileştirilmesi ve dağlardan sökülerek tarlalara dikilmesi suretiyle yapılmaktadır.

İhtiyacın fazlalığı, hayvanatın azlığı gibi sebebler dolayısıyla kâfi miktarda gübre bulunamamaktadır. Ancak yeni dikilen dikmelere biraz hayvanî gübre verilir. Sunî gübre usulü yoktur. Dikim ve bakımı modern usuller ve âletlerle organize edilmeyen zeytincilik, tasir sahasında da muasır mükemmeliyete ulaşamamıştır. Vakıa burada fabrikasyonun tarihi altmış beş seneyi doldurmaktadır; fakat altmış beş sene evvelki fabrika ile bugünkü fabrika arasında pek az fark vardır. Modern tasir makineleri getirilmemiştir. Bununla beraber fabrikasyonun tamimi insan kudretiyle işleyen eski mengene usulünü ortadan kaldırmıştır. Bu suretle şahıstan ve zamandan azamî tasarrufunu elde eden say, işletme sahasını tevsî imkânlarına sahip olabilmıştır. Eskiden bir mengene günde azamî bin kilo yağ çıkarırdı. Halbuki orta halli bir fabrika baskısı 4000 kilo zeytin yağı çıkarmaktadır. Fabrikalarda 1, 2, 3 ilâ 4 baskı bulunur. Elektrik tesisatı olduğu için fabrika gece gündüz çalışma imkânlarına da maliktir. Bu usul istihali arttırdığı kadar zeytinleri çürümekten de kurtarmaktadır. Eskiden bir kaplumbağa süratiyle giden tâsir ameliyesi, zeytinlerin tuzlanarak büyük depolarda aylarca muhafaza edilmesini icap ettiriyordu. Zira toplanan zeytinin mengene usulü ile en kısa zamanda **presser** edilmesi kabil değildi. Bu yüzden külliyyetli miktarda zeytin çürür ve yağının bir kısmı acı sulariyle birlikte akar giderdi. Ananevî tâsir usulü taze zeytinden iyi randıman alınmıyacağı kanaatini doğumuştur. Bilâhara Burhaniye iskelesinde kurulan bir fabrikanın açık göz ve bilgili işleticisinin halktan üstün fiyatlarla taze zeytin alarak çıkardığı yağları yüksek fiyatlarla sattığı görüldü. Bu usulün yağın kalitesini yükselttiği aşıkârdı. Artık herkes taze meyvedan yağ çıkarmaya başladı. Fabrikacılığın inkişafının sebeplerinden biri de budur. Bugünkü yağ kalitesi eskiye nazaran fevkalâde yüksektir.

Yollar.

Edremit yol bakımından çok zengin bir memlekettir. Balıkesire 94 Km, Ayvalığa 54 Km., Akçaya 11 Km., uzunluğundaki oldukça geniş şoselerle bağlıdır. Ayrıca Havran-Palamutluk-Edremit arasında küçük bir tren işler. Fakat bütün bu yollar Edremiti ihtiyaçlarına bağlar. Şehrin asıl ihraç kapısı Akçaydır. Burada İzmir tüccarları vasıtasıyla doğrudan doğruya transit ihracat yapılır. İskele tabii bir liman olmadığı ve kışın şiddetli lodoslarla

döğüldüğü için bu mevsimde yükletme işi zorlaşır ve hattâ bazı zamanlarda imkânsızlaşır. Gelen vapur muntazam ve çabuk iş görmediği için kaybettiği zamanın masrafını ve külfetini hesap eder. Tabii bu hal yağ fiyatları üzerinde menfi bir tesir meydana getirmektedir.

Muntazam bir dalga kıranla muhafaza edilen bir iskelenin inşası bu işi kalaylaştıracaktır. Bu müşkilât yüzünden birçok ecnebi firmalarla münasebet tesis edilemiyor, yahut mevcut münasebet kifayetsiz kalıyor ve yağın ihraç fiatı düşüyor.

Ormanlar.

Kazaya bağlı olan ormanlar civar köylerin hududu içindedir; ve çok zengindir. Modern manada bir kesme ve tahta imalî organizasyonundan mahrum bulunduğu için halen bunlardan istifade edilememektedir. Vaktiyle bütün bu dağlarda su değirmenleriyle işleyen hızar makineleri vardı. İskenderiyeye kadar tahta ihracatı yapıldı. Orman kanununun mer'iyete girmesiyle bu sanat da ortadan kalktı. Bir müddet için mahallî ihtiyaçları karşılamaya çalışan kaçak tahta yapıldı se de mütemadi takibatla serbest bir sanat olarak yok edildi. Bununla beraber yine de bir çok kaçakçılık vak'aları müşahade edilmektedir. Dağlardan hükümet fennî bir usulle istifade edinceye kadar ormanlar bakımsız ve mütemadî yangınlarla harap olmağa mahkûmdur. Tetkikimizin yapıldığı tarihten aşağı yukarı on beş gün evvel başlıyan bir yangın çok geniş ölçüde tahribat yapmış ve gösterilen bütün askerî gayretlere, köylülerin yardımlarına rağmen kolaylıkla önü alınmamıştı.

Yangınların muhtelif sebepleri vardır. Bunların bir kısmı şimdiye kadar tesbit edilmiştir. Fakat bir kısmı da gizli tutulmuş, gösterilmemiş ve kapatılmıştır. Biz burada mahallinde yaptığımız anketlerle topluyabildiğimiz sebepleri göstermeğe çalışacağız.

1 — Dağda tarla açanlar çalılıkları ateşte temizlemeğe kalkışmaları yüzünden çıkan yangınlar.

2 — Orman içinde gizli kömür yakılması dolayısıyla meydana gelen yangınlar.

3 — Yangın yerinde iyi ot biter diye yaylaya çıkan çobanların bilhessa çıkardıkları yangınlar.

4 — Kaçak kereste imaline gayri meşru yollardan müsadde eden memurların suiistimal emarelerini yok etmek maksadiyle ormanı ateşe vermeleri.

5 — Yolcuların ve çobanların ısınmak için gece ateş yakmaları ve bunu söndürmemeleri yüzünden çıkan yangınlar.

Yukarıda saydığımız sebebler mantık yoluyla zorla elde edilmiş hakikatler değildirler.

Verim.

Burada tekrar ziraî hayata dönüyoruz. Zeytinlerin bir kısmının bir sene, öteki kısmının diğer sene budanması mütenavip ziraat sisteminin burada çok önemli bir yer tuttuğuna delildir. Mezru arazi pek az olduğu için buğdaycılık sahasında bir şey söylene-
mez. Hektar başına 150 zeytin ağacı dikilir. Fakat bugün fennî olarak yüz ağaç dikilmektedir. Beher ağaç kırk kiloya yakın mahsül verdiğinden hektar başına verim, 40X150 kilo zeytin olacaktır. Ancak bu sebep vasatiyi göz önüne almaktadır, Zira 80 - 200 kilo zeytin veren ağaç pek çoktur.

Zeytin, ağaçlardan - dibine dökülenler hariç - sıklıkla çırpma suretiyle düşürülür ve toplanır. Çırpma işini erkekler, toplama işini kadınlar (yenge) yapar. İkinci teşrinde başlayan bu faaliyet verime göre marta kadar devam eder. Büyük fabrikatörler mallarını toplatmak için vasatî 150 toplama ve çırpma ameliyesi kullanırlar. Fabrikalar büyük bir faaliyetle gece gündüz işler. Bu faaliyet de martı bulur. Marttan sonra zeytinlerin budanma işine başlanır. Mayıs'a kadar devam eder. Budama esnasında çıkan çalı ve çırpı tarla içinde toplanarak yakılır. Buna çepel yakımı derler. Bu ameliyede çepel üstündeki bütün kurtlar yanar ve rüzgârla ağaçlara sirayetine imkân kalmaz. Bu kurtların meydana getirdiği hastalığa filiz kıran denir. Önlenmesi güçtür. Ve zararı da o nisbette büyüktür. Artık bütün bu ameliyelerden sonra zeytinlerin dipleri sürülür.

El işinin tetkiki.

Zeytinlerin toplanması el ile yapılır. Ve ekseriyetle zeytin toplayıcılar kadınlardır. (Ekseriyet kaydının işaret ettiği istisnalar çocuklardır.) Erkekler, zeytin toplıyamazlar çünkü çömelmeye kabiliyetleri azdır. Bu yüzden; zeytin toplıyan kadınların basen ve bacak teşekkülleri mukavvestir. Bir kadın günde altı saat çalıştırılır. Bu müddet zarfında 100 kilo zeytin toplar, (yani bir çuval), Bazan kâhya çuvalını süratle doldurup gitmek isteyen varmı, diye sorar. Talipler çuvallarını doldurdukları dakikadan itibaren serbesttirler. Kadınlar için yevmiye bir kilo yağ fiatı üzerinden tesbit edilmiştir. Yağ fiyatlarının artıp inmesi bu nisbeti

bozamaz. Yağ kaç kuruşsa yevmiye de o kadardır. Bu çok eski bir adettir. Fakat bu adete uymıyan istismarlar vardır. Bir erkek gündelikçi bereketli mahsul yılında bir günde dört çuval kadar zeytin silker. Bereketsiz yılda bu miktar bir buçuk ilâ iki çuvala kadar düşer. Hasatta erkek ve kadın işçi nisheti buna göre ayarlanır. Meselâ var yılında bir silkiciye üç kadın verildiği halde yok yılında iki kadın verilir.

Fabrikaların amele vardiyası on iki saattir. Fakat bu müddet zarfında çalışma saati sekizi geçmez. Fabrika geceli gündüzlü faaliyetine devam ederse iki vardiyalık amele kullanır. Her işin aşağı yukarı kendine göre bir ihtisası vardır. Gavatacılık çıraklık devresidir. Vazifesi sekiz kilo istiabındaki bir karavana ile değirmende ezilen zeytin hamurunu (cibre) torbacının tezgâhına götürüp aktarmaktır.

Torba silkici: vazifesi; presten çıkan, yağı alınmış torbaların küspelerini (prina) mahalline götürüp silkmektir.

Yamak: (buna yan baskıcı da denilir) vazifesi; bağlanan torbaları tezgâhtan alıp baskının tezgâhına nakletmek ve sonra da bunları ustanın direktiflerine göre baskıya yerleştirmektir. Torbaları sulama sırasında bunları tekrar indirip istif ederken yardım eder. Torbalar bir defa kuru, iki defa da sulanarak sıkılır.

Bundan sonra işin ehemmiyeti bakımından torbacı gelir. Vazifesi; hamur haline gelmiş zeytin gübresini torbaya koyup yaymak sonra da katlıyarak muntazam bir şekilde bohçalamaktır. Bu, baskıcı ustasının muavini sayılır. Usta torbanın bağlanma tarzını kontrol eder. Ve baskıda patlama tehlikesi meydana getirecek şekilde torba katlanmasına mani olur. Mamafih bu iş bazı fabrikalarda ehemmiyetisi kaybetmiştir. Çünkü hazır, dikilmiş zarf halinde torbalar icat edilmiştir. (bidayette söylediğimiz gibi torbalar etrafı dikilmemiş kalın bir çul bohçadan ibarettir ve koka elyafının iplerinden yapılmıştır.) Zarf torbalar iki kattan ibaret olduğu cihetle istifte daha az yer kaplar ve baskıya daha fazla hamur konulmasını mümkün kılar, böylece baskının randımanını arttırır.

Şimdi baskıcı ustasının işini tetkik edelim. Bunun vazifesi, torbaları güzelce baskıya istif etmek, vire kumandası vererek bas-torbaları güzelce baskıya istif etmek, vire kumandası vererek bas-liye tamamlanınca manya kumandası ile presi durduraktır. Etrafında toplanan işi organize etmeğe hakkı vardır. Hattâ bütün

muavin işçilerini usta kendisi bulur veya intihap eder. Baskıcının çıkarttığı yağları fabrika yağcısı kalitelerine göre tasnif eder, miktarlarını tayin ederek sahiplerine veya yağ depolarına gönderir. Fabrikanın en yüksek forslu işçisi budur. Şimdiye kadar saydığımız bütün işçiler yağın çıkarılması işinde çalışırlar. Fabrikanın işletilmesi ve makinelerin tamiri makiniste aittir. Mekanik kusurları tamir veya ayar, onun vazifesidir. Makineleri muayyen zamanlarda yağhyan kazanın ateşini ve istim derecesini idare eden bir muavini vardır. Adına Kazancı veya yağlayıcı derler.

Taşçı: vazifesi; taş değirmenin yanındaki depoya hammalların getirdikleri zeytinleri kürek kürek değirmene atmak ve değirmenin işleyişini kontrol etmek; kıvama gelen hamuru önündeki tekneye boşaltmaktır.

Hamallar dışardan gelen zeytini indirmek, tartmak ve taş ambara nakletme işini yaparlar. Yağ bidonlarını arabaya yükletmek, mağazaya küplere veya lancelara boşaltmak vazifesiyle de mükelleftirler. Vasatî olarak bir baskı dört hammala ihtiyaç gösterir. Önceleri yağ keçi tulumları ile nakledilirdi. Bugün bu işi bidonlar yapmaktadır. (Bidon testiye benzer ve mahallî tenekeçiler tarafından yapılır.) İhracatta demir veya ağaç fiçiler kullanılır. Dahili sarfiyat için gaz tenekeleri de aynı işi görürler. Eskiden Amerika'dan gelen pamuk yağı fiçileri boşaldıktan sonra yağcılar tarafından satın alınırdı. Fakat ithalât bugün için durmuş olduğundan yerli mamulâtı tahta fiçilere rağbet artmıştır. Keza benzin ve mazot varilleri de bu işte kullanılmaktadır. Tahta fiçilerin dış manzaralarının fena olmasına rağmen esneme kabiliyetlerinden dolayı mahzurları daha azdır. Küçük sakatlıklar nakil esnasında kolay tıkanır. Halbuki demir bidonların sakatlıkları kolaylıkla tamir edilemez. Bazı titiz fabrikatörler, ağaç fiçinin içini (silikat de sud) mahlülü ile zarflarlar.

Fabrikada ameleye verilen ücret, toplama amelesine verilen ücretten farklıdır. Makinist ve muavini aylık alırlar. Diğerleri sırasıyla yağcı beş, Baskıcı ustası dört, torbacı üç, yamak iki buçuk, torba silkici iki, taşçı iki buçuk, gavatacı bir kilo yağ fiyatı nispetinde yevmiye alırlar. Ambarlardan zeytin getirmek, yağları mağazalara götürmek için her iki baskıcıya bir at arabası lâzımdır. Amele, ücretlerinin vergileriyle alâkadar değildir. Yalnız kendine ödenen emeğinin parasını bilir. Kazanç, buhran, muvazene,

hava koruma vergilerini patronlar hesap ederek maliyeye teslim ederler.

Hayvanlar.

Çift hayvanları zeytinlerin diplerini sürmekte ve nakliyatta kullanılır. Bunlar da at ve öküzden ibarettir. Ekseriyetle pulluk kullanılır. Kara sapan ancak bayır yerler için kullanılmaktadır. Zeytinlerin tımar edildiği mevsimlerde köylerden hayvanlarıyla gelen çiftçilere rastlanmaktadır. Balyadan bile bu iş için hayvanları ile gelen çiftçiler vardır.

Sütçülük ve gübreçilik yoktur. Hayvanlar nakliyat ve çiftçilikte kullanılır. Vasatı olarak her atın kıymeti 200 lira, öküzün 100 liradır. Mamafih bu miktar sabit değildir.

İptidaî maddeler.

Bir çok defalar söylediğimiz gibi zeytinyağı sanayiinde kullanılan torbaların imali için lâzım olan koka elyafı ipleri çileler halinde Bombaydan getirilerek mevcut dokuma fabrikasında torba çulu haline kalbedilirler. Bu fabrikada Almanyadan getirilen ve motorla çalışan iki dokuma ve bir de makara tezgâhı vardır. Makara tezgâhında çileler makaraya alınır ve dokuma tezgâhlarında dokunur. Ham maddelerin ikinci ve oldukça mühim bir ithal sahası dericiliktir. İstanbuldan ham olarak kara sığır ve manda derileri getirilerek tabakhanelerde terbiye edilir ve harice işlenmiş deri olarak ihraç edilir, büyük bir kısmı da mahallî ihtiyacı karşılar. Burada dericilik sanayii inkişaf halindedir. Üç fabrika mevcuttur. Eskiden bu sanat vakıflar esnaf cemiyeti halinde basit ve iptidaî usullerle organize edilmişti. Vakıfların belediyeye geçmesi üzerine dericilik serbest rekabet sahasının istismarı altına girmiştir.

Hariçten satın alınan mahsul bilhassa buğdaydır. İhtiyacın %70 i hariçten temin edilir. Geriye kalan miktar da komşu köylerden ve mütedahil olan araziden elde edilir. Pirinç, nohut ve bütün gıda maddeleri sebzeler hariç ithalât maddeleridir.

Bütün bunlara mukabil Edremit senede vasatı olarak 300000 kilo (deniz yoluyla) yağ ihraç eder. Kara yoluyla yapılan sevkiyat nisbeti azdır. Ve mahallî ihtiyaçları karşılar. Yine mahallî ihtiyaçlar için senede yarım milyon kilo kadar sabun yapılır. (Bir çok kimseler sabunların evlerinde kendileri yaparlar.)

Yüksek dağların himayesinde olan Edremit ovası mutedil bir

denizin tatlı ve ratip iklimiyle zeytinciliğe fevkalâde elverişlidir. Bu istihsal tarzı burada pek fazla bir kıymet kazanmış ve arazi tamamen bu işe hasredilmiştir. Zeytinleri açıp yerlerini buğday ve saire doldurmak düşünülmez. Akçay emin bir liman tesisatına kavuştuğu andan itibaren Edremit Ayvalığın rekabetinden kurtulacaktır. Bu sanayi etrafındaki en mühim meselelerden biri de memlekette modern bir fabrikasyon usulünün yokluğudur. Bu yüzden kalitesi yüksek olan Edremit zeytinleri İtalyanlar tarafından tesbit edilir ve böylece kalitesi düşük İtalyan yağları Edremitin yüksek kalitedeki yağları ile karıştırılıp islâh edilerek dünya piyasasına sürülür.

Zenaat hayatı.

Kasabanın ihtiyaçlarına göre demirci, tenekeci, saraçlık gibi zenaatlar. Ziraat ve istihsal hayatının emrindedir. Marangozluk ve duvarcılık ötedenberi mevcut ise de refahın ortaya koyduğu ihtiyaç ve moda nisbetinde ehemmiyet iktisap etmiştir. Mükemmel mobilyalar yapan ustalar vardır. Bu işçilerin bir kısmı köylerde çalışırlar. Zenaat âletlerinde bir değişme ve bir tekâmül vardır. İnşaat inceliğinin hususiyetlerine göre bir yığın âlet ve yapı tarzları mevcuttur. Vaktiyle pabuççuluk kasabanın geniş miyasta uğraştığı bir zenaat bölümü idi. Bütün civar kasaba ve köylerin ihtiyacını bol bol temin eder ve birçok panayırlara da iştiraktan geri kalmazdı. Fakat modayı takip etmeyen bu sanat iskarpin ve fotin gibi modayı takip eden istihsalin önünde eridi. Bugün için bu sanattan arta kalan bir kaç dâkkkan mevcuttur. Onlar da ancak mahallî isteklere cevap verebilmektedirler.

Dericilik fabrikasyonun da ithali üzerine yeni bir hız kazanmıştır. Son dünya harbinin doğurduğu deri buhranı bu hızı daha geniş bir istihsale doğru kamçulamaktadır.

Vaktiyle araba imali de, Kaz dağı ormanlarının yarılmıyan, çatlamıyan, üstün kalitede keresteleri ve tomrukları sebebi ile burada büyük bir inkişafa mazhar olmuştı. Türkiyenin en iyi arabaları burada yapılır. Yunanistana bile ihraç edilirdi. Bilhassa yakın Yunan adaları bütün ihtiyaçlarını Edremitten temin ederlerdi. Mamafih bu inkişafın sebeplerini yalnızca kullanılan iptidai maddelerin sağlamlığına ve Yunan adalarının isteklerine bağlamak kâfi değildir. Vaktiyle Balya madeninin bütün istihsalı Akçaya arabalarla nakledliyordu. Arabacılığın inkişafında bu son âmil çok mühimdir. Sonradan madencilik dekovil yapmak sure-

tiyle bu sanatın hızını kısmen eksilttiler. Nihayet orman kanunu ağaçlardan kolayca istifadeyi önleyince arta kalan bir çok dükkân ve tezgâhlar da kapandı. Bugün ancak bir kaç dükkân faaliyet halindedir.

Demircilik de o zamanlar arabacılığa muvazi olarak inkişat etmişti. Kıymetli ustalar vardı. Yaptıkları ateş kaynakları en modern kaynak ve eklemelerin üstünde idi. Fakat arabacılığın iflâsı kendisine yardımcı olan bu sanatı da ölüme mahkûm etti. Halen mevcut dükkânlarda budama işlerinde kullanılan dar yüz-lü baltalar, pulluk demirleri, kazmalar tamir veya imal edilmektedir. Zenaatkârlar hep yerli çocuklardır. Ve çıraklık yoluyla yetişmişlerdir. Bir kısmı da babasının sanatını tevarüs etmiştir.

Ticaret hayatı.

Burada hem müstahsil hem de tüccar olan kimselerin sayısı kabarık bir yekûna varmaktadır. Yaşama tarzları umumiyetle servetleriyle mütenasiptir. Fikrî seviyeleri istismara uygun fakat entellektüalizme uzaktır. Metodik ve müsbet bir ticaret zihniyetleri yoktur. Zengin çocuklarının küçük yaştan para veya terbiye dola-yisiyle şımarık yetiştirilmesi mektep sıralarında da tesirini gösterir. Yerlilerden Üniversiteyi ikmal eden yoktur. Bir çoğu mezun olmadan memlekete dönmüştür. Ancak fakir çocukları Üniversiteyi bitirmeğe muvaffak olmuşlardır. Halen Üniversiteye devam eden gençler patron çocukları değildir.

Diğer fasıllarda istihsale muvazi olarak ticaret sahasında bir çok şeyler söylemiş olduğumuz için burada lüzumsuz tekrarlar-dan vaz geçiyoruz.

Sanayi hayatı.

Kerestecilik bundan evvel de gösterildiği gibi sönmüştür. Su sanayii yoktur. Ancak değirmencilikte sudan istifade edilir. Büyük çapta sanayi hayatı zeytincilik üzerine müessesistir. Fakat bu da modern yetkinliğine erişememiştir. Yegâne güven mem-bai zeytinliktir. Burada tezgâhta çalışan ameleden tutun da bak-kalina kadar herkesin ideali birkaç parça zeytinliğe sahip olmak-tır. Bu mal günlük faaliyetin haricinde tam bir gelir membaidir. Denilebilir ki; zeytinlik faizi bol ve devamdı bir bankadır.

Sanayi hayatında çalışan işçilerin zihniyeti patronun arzu-suna inkiyat edecek şekildedir. Amele grev yapacak, kendi şahsî menfaatlarını koruyabilecek fikrî bir yüksekliğe ulaşamamıştır. Mamafih okumağa hevesi fazladır. Bu bakımdan mümkün mer-

tebe çocuklarını okutmağa gayret ederler. Fakat ekseriyeti devamlı bir gayret ve itinadan mahrum oldukları için istekleri tam bir randımana ulaşamaz. Ve arzuları hayat şartlarının altında ezilir gider.

Aile hayatı.

Zeytin mahsulünün idrakinde bütün aile müştereken çalışırlar. Bilhassa fakir halkın kadını erkeği istihsalde beraberce çalışırlar. Beslenme tarzlarında fennî bir itina ve intizam yoktur. İçkiye iptilâ artmaktadır. Erkekler meyhaneye düşkünlüdürler.

Elbise biçimleri ve masrafları modayı takip eder. İhtiyar kadınlar halâ eski kıyafetlerini muhafaza etmektedirler. Eğlenceye rağbet refahla mütenasiptir. Umumî bütçeyi tanzim eden zeytin mahsulüdür. Bununı etrafında teşekkül etmiş olan sanat veya meşguliyet sahaları bütçeyi takviye edici mahiyettedir.

Manevî hayat: iş dışında geçen saatler kahvehanelere hasretilmiştir. Kumar günden güne artmaktadır. Başlangıçta ana ve baba otoritesi hakimdir. Fakat çocuk 15 yaşını geçtikten sonra derece derece muhalefet ve isyanını arttırır. Bu isyan bazan korkunç derecede saygısızlıklara yol açar. Çocuklar umumiyetle askere gidinceye kadar ana ve babalarının yanında kalırlar. Askerden dönünce evlenmek itibardadır. Evlenmeyi müteakip, icap ederse mal taksimi yapılır ve yeni evliler ayrı bir eve çıkarlar. Düğün masrafları fazladır. Bu yüzden birçok perişanlıklar doğduğu gibi birçok gençler de evlenememek zorunda kalırlar.

Fikrî hayat.

Gazete ve mecmualar hariçten gelir. Kasabanın matbaası yoktur. Halk evi neşriyatını Balıkesir matbaası idare eder. Fakat neşriyat pek azdır. Halkevinin henüz tasnif edilmemiş kitapları ve rağbetten mahrum bir kütüphanesi vardır. Caddenin gürlütüsüne yakın bir mahalde olan bu kütüphanenin her hangi bir kıraathaneden pek az farkı vardır. Ancak gazete ve mecmua resimleri gözden geçirilir. Bazı ailelerin hususî kütüphaneleri vardır. Fikrî seviye umumiyetle refah ve ticaretin elinde pratik bir karakterdedir. Bir orta okulu ve bir kaç ilk okulu vardır.

Dinî hayat.

Refahın ortaya koyduğu kayıtsızlık ve tolerans dinî rabitaları gittikçe zayıflatmaktadır. Dinî bir muhit intibai yoktur. Bu vadedeki mübahese ve münakaşalar, bir kaç eski, kültürlü zatın so-

betlerinin hududunu geçmez.

Ramazan ayı burada çok cazip geçer. Geceleri kahvelerde gayet tatlı sohbetler, fincan oyunları, ananevî hızını muhafaza etmektedir. Bu ayda meyhane hayatı kısmen durur. Edremitin en tatlı ve şirin zamanı budur.

Evliya ve keramet, sihir inanları mevcuttur. Birçok yatırlara kurban ve adaklar adanır. Bunların en meşhurları Üçler dede, Ciğer dede, Hozoz dede ve Çanlı babadır. Adaklar ve dilekler bunları ziyaret suretiyle yapılır. Bazılarının etrafı namaz kılmak yemek pişirmek için meydanlaştırılmıştır. Eskiden başında mevlüt okunan Çanlı baba eski rağbetini kaybetmiştir. Evvelleri esnaflar, bütün çıraklarına ustalık ve kalfalık imtiyazlarını senenin muayyen günlerinde yapılan merasimlerle burada verirlerdi. Sonradan esnaf teşekküllerinin bağlı oldukları vakıfların belediyeye intikali bu merasimi ortadan kaldırdı. Vaktiyle bu merasime binlerce insan iştirak ederdi. Nişanlar atılır, hediyeler dağıtılır, ananevî yemekler (plâv, keşkek ve zerdali)yenilirdi.

— HAVRAN —

Edremit'in büyük bir nahiyesi olan Havran aynı ova üzerinde uzanan, kesif zeytinliklerin arasında rüsubi ve kümüslü topraklarıyla çok zengin bir kasabadır.

İklim mutedil ve 1.5 saat ötesindeki Edremit'e nazaran daha az yağmurludur. Bu havza tamamen dağlarla muhat olduğu için şiddetli rüzgâr akımlarına ve tezaadlarına maruz değildir. Kışlar umumiyetle yağmurlu ve yazlar oldukça sıcak geçer.

Suların rejimi.

Geniş yatağıyla kasabanın kenarını yalayarak geçen çay yalnız kışları akar. Yazın suyunu tamamen kaybeder bu çayın bazı noktalarında zaman zaman ve yer yer küçük göletler ve içlerinde sayısız yılan balıklarına rastlanır. Yalnız ovalarda akan arteziyen ayaklarının suları muntazam akışlıdır.

Nebat ve hayvan mahsulü.

Dağlarda - kendiliğinden - mebzul miktarda kestane, ceviz, elma ve bilhassa delice zeytin yetişir. (Delicenin meyvesi hiç bir

istifadeye kabiliyetli değildir; denenmemiştir. Ancak dikmeleri sökülerek tarlalara dikilir ve bir sene sonra aşılınarak ehlileştirilir.)

Hayvanî mahsuller pek azdır. Ancak av sahası pek mebzul ve mütenevvi kuşlarla doludur. Yabancı ördek ve kaz, tabtab kuşları, zeytinlerin yegâne düşmanı sürü sürü sığırcıklar, yazın yemişlere musallat olan sarı-asma ve arı kuşları coğrafi ve nebatî şartların azamî himayesini burada bulmuşlar.. Ovaların yerde yürüyen bir başka harabatçısı domuzlardır. Burada pek çok domuz vardır. Fakat dinî inançlar dolayisiyle ne derisine ve nede etine dokunulmaz.

Çalışmanın Umumi karakteri:

Burası da Edremit gibi tam bir zeytincilik memleketidir. Son yıllarda bilhassa yemişçilik ve bağcılık fazlaca inkişaf etmiştir. Aşağı yukarı her türlü meyve yetiştirilir. Bu neviden ihtiyaçların (yakın yerler için) Havran yegâne müstahsilidir. İncir, zeytin kuru üzüm ihraç maddeleridir. Fakat en esaslı ziraat zeytinciliktir. Bundan sonra yemişçilik ve bağcılık gelir. Bağcılık ve meyvecilikle arızî olarak meşgul olunur. Böyle olmasına rağmen her türlü sebze ve meyve istihsalı ihtiyacın kat kat üstündedir.

Toprak bizzat mülk sahipleri tarafından işletilir. Refah ve işin çokluğu hizmetçi ve gündelikçi unsuruna oldukça mühim bir yer ayırmıştır. Hariçten fazla miktarda amele getirtilir. Bununla beraber birçok aileler mallarını ortakçıya verirler. Zeytinler Edremitte olduğu gibi- daha dalında iken satılır. Elllerinde az çok sermaye tutablmış kimseler zeytinlik ve bağ icar etmekte adeta birbirleriyle yarış halindedirler.

Umumiyetle topraktan istifade ve zeytin işleme usulleri Edremit'in aynıdır. Yalnız son seneler içinde Havran fabrikatörleri -Edremitten farklı olarak- bir takım separatörler getirerek yağları daha modern usullerle sularından ayırabilmeyi bilmişlerdir. Havranda 9 zeytin yağı fabrikası dört de sabunhane vardır.

Zeytinlikler gerek ağaçlarının çokluğu gerekse kapladıkları arazinin genişliği bakımından Edremit'e üstündür. Pamuk filitlerden geçirilen yağları ve diğerleri Edremitinkilerden çok daha nefistir.

Son yıllar içinde yemişçiliğe karşı rağbet artmıştır. Zira bu mahsul masrafsuz bir kazanç temin ettiği kadar çok da kârlıdır.

İklimi, tabii güzellikleri, suları ve parası itibariyle müstesna bir yurd köşesi olan Havranda, yazın bağlara, yemişliklere çekilmek sayfiye ile işi mezceden mahallî bir haz ve kazanç menbaıdır. Bu itibarla halk yemişçiliğe karşı fazla meyyaldır.

Burada herşeye rağmen yine de tekrar edelim ki, istismarın en mebzul sahası zeytinciliktir. Her sene külliyetli miktarda yağ ihraç edilir. Salamuracılık inkişaf etmemiştir. Arazisi, zeytinliği, bağı, yemişliği olmyanların ekseriyeti yazın orakçılıkla işigal ederler. Burada zeytinciliğin inkişafına en yakın sebep olarak iklimi ve ârizaları işaret edebiliriz. Havran gerek istihsalinin fazlalığı, gerekse yağ kalitesinin yüksekliği bakımından Edremit üstündür. Tarihi inkişaf bütün bu çukuru dolduran kasabaların Edremit namı altında toplanmasının kaçınılmaz bir tecellisi olmuştur.

İhraç Edremit yoluyla Akçaydan yapılır. Bir kısmı da Balıkesir şosesiyle memleket içerisine sevkedilir.

Nakil vasıtaları (Yollar için Edremit monografisine müracaat) Balya Kara Aydın madenlerini en kısa bir yoldan denize ulaştırıran dekovil Fransızlar tarafından yapılmıştır. Sonra tekrar tamir edilerek Devlet Demiryolları tarafından satın alınmıştır. Bu hat Edremiti olduğu kadar Havranı da Akçay liman ve plâjına bağlamaktadır. Liman hakkındaki görüşlerin Edremit adlı monografimizde göstermeğe çalışmıştık. Burada birkaç noktayı daha ilâve etmek istiyoruz. Havran umumiyetle mutaassıp bir memleket olduğu için plâjdan yalnız çocuklar istifade edebilmektedir. Nakil vasıtalarının kültür hayatı üzerine yaptığı tesir inkâr götürmez bir hakikattir. Aralarındaki mesafe gayet kısa olan bu eski kasaba biribirinin âdeta tamamlayıcısıdır. Edremit meyva ve sebze bakımından Havran'a, Havran da sinema, orta mektep, plâj gibi muasır ihtiyaçlar yüzünden Edremit'e muhtaçtır.

Demografi:

Yalnız nahiyeye ait olan nüfus 5600 ü aşmaktadır.

Bir ana ve bir babadan olmuş 12 çocuklu bir aile vardır. Burada mal ekseriyetle mirasçılar arasında taksim edilmez. Evin oğlu müşterek mala zamanında el koyar. Ancak ölüm dolayısıyla kızlara kendi hakları verilir. Fakat evlenme yoluyla aileden ayrılmaları pek çöktür.

Doğumlar bir teviye artmaktadır. Refah tıbbî tedaviyi ge-

niş ölçüde muvaffak etmiştir. Bir eczahanesi mevcuttur. Umumiyetle fakir halkın çocukları zenginlerden daha fazladır.

İlk önce ana-babanın hakimiyeti hudutsuzdur. Sonradan yaşlı büyüyen çocuk derece derece nüfuzunu arttırarak gerek disiplin, gerekse ev bütçesi ve ailenin iktisadî bunyesi üzerindeki rolünü oynar. Bu rol bazan müsbet ve verimli bazan da menfidir.

Fakir çocukları iş görebilecek bir çağa gelince gündeliğe giderler. Aile reisinin maddî ve ruhî durumuna göre çocuğun geliri ya kendisinde bırakılır, yahut da müşterek bütçeye ilâve edilir. Aile kendi hususî işlerine, kollektif bir mesai ile çalışır.

Memur olmaya düşkünlük azdır. Refah böyle bir lüzum yaratmamıştır. Umumiyetle yalnız fakir çocukları okumaya meyledir. Fakat bu da tam bir şevk halinde olmaktan uzaktır. Bu temayül az zamanda umumî hayatın alışkınlıkları ve ananeleri içinde erir gider.

Üniversiteye devam eden talebelerin sayısı ona yakındır. Edremitte açılan orta okula 34 talebe devam etmektedir. Bunların içinde fakir olanlarının nakil ücretleri belediyece temin edilmektedir ve muvaffakiyet gösterenlerine lise ve üniversite hayatlarında yardım edilmektedir. Fakirler umumiyetle erken evlenirler. Düğünlerin fazla masraflı oluşu daha muztar vaziyette olanlara evlenme imkânı vermez. Her şeye rağmen evlenme yaşları iklimine nazaran normaldir. Çocuklar zevce ve zevceleri intihapta serbest değildirler.

Beslenme maddeleri umumiyetle iyi ve çeşitlidir. Yağ ve sebze boldur. Evler umumiyetle temiz ve kireç sıvalıdır. Zenginler gayet müreffeh yaşarlar. Fakat bugünkü modern hayata henüz intibak etmemişlerdir. Paranın temin ettiği imkân sosyal ve kültürel unsurlarla karışarak daha mütakâmil bir hayat tarzı yaratamamıştır. Anane aileye hakimdir.

Aile bütçesi: Umumiyetle varidat masraftan fazladır. Fakat istisnalar çoktur. Mutavassıt bir ailenin senelik geliri 1500 liradır. Bu gelir yağ ve yemiştan müştaktır. Bu rakkam yemiş ve üzümlerin bol olduğu yıllarda âzamîsine ulaşır; sabit değildir.

Kültür durumu: İki ilk okulu vardır. Fakat bütün okuma yaşındakileri alabilecek durumda değildir. Bu yüzden okuma çağına gelen çocukların yüzde yirmi beşi okuyamamaktadır. Halk ekse-

riyetle okur yazar unsurlardan müteşekkildir. Fikrî seviye anane ve ticaretin getirdiği zit görüşler ve bilgilerle muhafazakâr olan karakteristliğini terketmeden pratik bir hal kazanmıştır. Dinî his inhitat halindedir. Derin değil ananevidir.

Evler şehir tertibi iyi yapılmış, ve çok sıktır. Köy, hatta kasa-ba yapılarından üstündür.

Aileler arasında gayet sıkı komşuluk münasebetleri te-essüs etmiştir. Zeytin toplama ve bağ bozumunda karşılıklı yardımlar en esaslı âdetlerdendir.

Cemiyet kurma kabiliyeti: Siyasî mücadele sahasında umumiyetle şursuz ve muayyen bir fikir etrafında birleşmeyen zihinler ticaret ve yardım cemiyetleri sahasında bazı müşterek noktalar bulabilmişlerdir. Bir tarım kredi kooperatifi vardır. Çoçuk Esirgeme, Kızılay, Tayyare Cemiyetleri ve bir belediyeye malkittir. Kooperatif hariç, bütün bu teşekküller büyük şehirlerin hususiyetlerine uymaya çalışan sermayenin zoraki tezahürleridir. Tarım kredi kooperatifi ticarî hayattan doğmuştur.

Fırkacılığa ve siyasî hayata karşı kabiliyetleri azdır. Bu hususta serbest fırka zamanındaki boğuşmalarla neticelenen vakaları hatırlamak kâfidir. Aşağı muhacir mahallesinin çocukları yukarı mahallenin muhacir çocuklarıyla mütemadî kavgalar yaparlar. Bu keyfiyet delikanlılar arasında da yaşar. Yerli ve zengir, zümreye muhacir ve fakir zümre düşmandır.

Havran'ın en dikkate değer sosyal eserlerinden biri mezarlığıdır. Çok iyi tutulmuş ve selvi ağaçlarıyla kaplı olan bu büyük mezarlığın bir eşi — İstanbul müstesna — bütün Türkiye'de yoktur, denebilir.

Umumî tahmîn ve tasavvurlar

A — Modern fabrikasyon ve tasir usullerine, sonra da tam bir ticarî organizasyon zihniyetine kavuştuğu andan itibaren Havran dünya zeytinyağı piyasasında çok mühim bir mevki işgal edecektir.

B — Sermaye aile terbiyesinin kifayetsizliği yüzünden git-tikçe dağılacak ve muhacirlerle yerliler arasındaki sermaye teza-dı da yavaş yavaş ortadan kalkacaktır.